

વિષવિદ્યારણ

૧૪

મુશાફર કરનાર તથા પ્રકાશક
વૈદ્ય નાથાલાલ રૂપશંકર
જેડા.

❀

સ્થાવર જંગમ એમ બે જાતિ વિષ ગણાય,
ત્રિમ તે ત્રિજીવની વશીકરણમાં જાય.

❀

મળવ્યું ઠેકાણું
પાંચડાટડી, જેડા

❀

કીંમત ૦-૬-૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૪૩૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વિધ વિદારણ

વિષય ડૅ : ૬૪ : ૬

વિષવિદારણ.

સંશોધન કરનાર
વૈદ્ય નાથાલાલ રૂપશંકર
એડા.

સ્થાવર જંગમ એમ બે જાતિ વિષ ગણાય,
કૃત્રિમ તે ત્રીજી બની વશકરણમાં જાય.

૧૯૨૫

મળવનું ઠેકાણું
પાંચકાટડી, એડા.

કીંમત ૦-૬-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૪૩૮

મુદ્રણસ્થાન : 'વસંત' મુદ્રણાલય
મુદ્રક : ચીમનલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા
ધીકાંટા રોડ : : અમદાવાદ.

વિષવિહારણુ

આમાં લખેલા સ્થાવર જંગમ અને કૃત્રિમ એના ઉપાયો જે જે લખાયેલા છે, તેને સાચવી સંભાલી ને કરશો. તે જરૂર જરૂર સીદ્ધ છે. માટે કૃતેહમંદ થશો કેટલાક સેહેલા ઉપાયો એવા છે કે તેને તમે નજીવા ગણશો કે આ શું કામ કરશે પણ તેમ નથી. એક દાખલા તરીકે લખુ છું કે છાપરા ઉપર જે નદીયાં રહે છે તે સો વર્ષનું જીવુ નેવુ તેવુ પુરૂ ન મળે ને તેની ખાત્રી ન થાય પણ ઘણું જીવુ માલમ પડે તેવુ લઈ તેને ખાંડી ચાળી (લુગડાથી) એક અઘોળ ને તેમાં બે પૈસાભાર ગોળ લેળવી તેની બંને આની ભારની ગોળી કરી બંને ત્રણ ત્રણ કલાકને અંતરે એકેક ગોલી આપવાથી અસાધ્ય હેડકી (વાધણી) બંધ થાય છે આ મારો ખાસ અનુભવેલો ઉપાય છે માટે નજીવુ ગણી રાખી ન મુકતાં મનન કરી હર વખત ઉપયોગ કરશો. તે સીદ્ધ થશે એ મારી નમ્ર વિનંતી છે આમાંની કેટલીક ઔષધીયો ચાલતાં જંગમમાં પણ મળી શકશે

સંગ્રહ કર્તા વૈદ્ય ના. રૂ. ખેડા

ગ્રંથપ્રયોજન

આ પુસ્તક લખવાનું કારણ-કારણ માત્ર એટલું જ આ વિષય વિષે આગળ મોટા મોટા આચાર્યોએ મહાન શોધ કરી મોટા મોટા ગ્રંથોમાં વિવેચન સાથે ઉપાયો બતાવેલા

છે પણ જેઓ ધંધો કરતા નથી અથવા કરતા હોય તો કોઈક દિવસ આવો. યોગ આવે. તેને લઈ એ ઉપર લક્ષ ઓછું દે માટે તથા નાનાં ગામડાંમાં જ્યાં ચીકિત્સકો હોતા નથી ત્યાં આ નાનકડું ને ખીસ્સા પાકીટ જેવું પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડશે એજ હેતુથી કેટલાક શશાન્ત, કેટલાક લેખીત અને કેટલાક અનુભવ કરી સીદ્ધ કરેલા એવા ઉપયોગી ઉપાયોનો સંગ્રહ કરેલો છે જેનો સર્વકોઈ ઉપાય કરી શકે એવા હેતુથી છપાવેલું છે છતાં કાંઈ સમવિષમ હોય તો ગુણવાનો સુધારી લેશે એવી મારી નમ્ર વિનંતી છે. સંવત ૧૯૮૬ના શ્રાવણ શુકલપક્ષ.

ખરજ તેલ

આ તેલ ઘણા જીના અનુભવથી સીદ્ધ કર્યું છે તેમજ ઘણા વર્ષથી પ્રખ્યાતિ પામ્યું છે ગુણ—ખસ, ખરજવું ઘણું જીનું વાના ફોદા, કોહો, પાકુ, કંઠમાળ, ચાંદાં નારાં તેમજ રતવાની ગાઠો વીગેરે રોગોને સેહેજમાં મટાડે છે લાલ્હ બળતી નથી માંખ ખેસતી નથી આવતી ખુજલી ઘસવાથી તરત મટાડે છે. ચામડીનાં તમામ દરદો મટાડી સુંવાળી બનાવે છે તેમજ વીંછીના ડંખને માટાડી દે છે આ તેલ મસળી જરા શેક કરવો આ તેલ એકવાર વાપરી ખાત્રી કરો.

મલવાનું-ઠેકાણું

બનાવનાર—વૈદ નાથાલાલ રૂપશંકર ખેડા
ઠે-જગન્નાથજીના મંદિર પાસે દુકાન

વિષવિદારણ

ભાગ ૧ લો

વિષનીઉત્પત્તિ

અમૃત મેળવવાની ઇચ્છાએ જ્યારે સુર, અને અસુરે સમુદ્ર મથન કર્યું ત્યારે તેમાંથી એક મહા ભયંકર ઝેહેરથી ભરેલી પુરુષાકૃતિ ઉત્પન્ન થઇ. સ્વરૂપવાન વન્હિ સમાન નેત્રવાન, ચાર દાઢવાળો, અતી વિકાળ. આવા અતી વિકાળને જોઇ આખા જગતને વિષાદ ઉત્પન્ન થયો (ખેદ) જેથી એનું નામ વિષપાડયું. તે જ્યારે લગવાને એના સામું થી જોયું ત્યારે તે શ્રાપના ભયથી પ્રવાહી રૂપ બની ગયો જે માહાદેવને પાવામાં આવ્યું ને વાસણે ચોટેલું તે સાપ વીગેરેની દાઢમાં કટલાકના પુંછડામાં કેટલાકની આંખમાં ને કેટલાંકના હૃદયમાં જઇ ચોટયું અને તેના બે ભાગ ગણાયા, સ્થાવરને જંગમ.

સ્થાવર જંગમ એમ બે, જાતિ વિષ ગણાય
કૃત્રીમ તે ત્રીજુગણી, વશીકરણમાં જાય
તેમાં કટલાંક મહાવિષ છે. ને કેટલાંક ઉપવિષ છે મહા

વીષ, ઉપાય જલદી ન મળે અથવા મળે તો પણ મહા કષ્ટે કરી વાળી શકાય છે.

ઉપવિષો ઘણાં ખરાં મેહેનત કરવાથી વખતે સાધ્ય થઈ શકે છે ને ખચાવ સારી રીતે મેહેલથી થાય છે.

વિષવર્ણન.

છાપ્પયછંદ.

સોમલકરે સંહાર વછનાગ વપુને ટાળે
ઝેહેરકોચલુ જીવ લેતાં પાછુ ન ન્યાળે
અપ્રીણુ તે પણ એમ. પ્રીણુ ફસોટા લાવી

૧ હળાહળ લેઈ હાથ દાખતાં દેહ દબાવી
હરતાલમાજમ ભાંગને અર્ક ચોર દૂધ ગળે

૨ નાથે દીધા નેહથી નેત્ર ઉપાયજના મળે

* જેની આંખોમાં ઝેર ભરી મુકયું છે તેનો વાળનાર
કોઈ નથી. કુતરાં. ખીલાડાં પાડા વીગેરે

૧ હળાહળઝેહેર જેને હાથમાં પકડી રાખી મુકવાથી,
નેડામાં ચોપડવાથી ઘરેણામાં પાસ દઈ પેહેરવાથી પ્રાણુ
લેઈ લેછે જેને પાછુ વાળી શકાતુ નથી.

છાપ્પય ૨ જો

કરશણુ પણ કંઈ કંઈ દુઃખ કર દિસે આઝાં
કરી કોહો વાહ ખજવાળ, ખનાવે નરમજે તાળાં
કોચ કરે છે જેમ, કોહરા મીણા ચઢાવે
તીજીયુ સુરણુ તેમ વણુ પકવેજ સતાવે

શોધ નથી બહુધા ઉપાય મુરકેલી પડે
નાથે નડાવ પુંઠળે મુકયા તે સહેજે જડે

છાપય ૩ બે

મુખક કરે મહા કેર ફેસલાવે કુંકે કુંકે
વાળે શરીર નો રોળ ઝેહર જરી ના ચુકે
કાચ-ડાનો કરઠ ફેડને થાયે ભાઈ
કરે રંગ બે રંગ કાળો પીળો લાલાઈ
સર્વાંગ જેને વિષ છે તે કાળે મટતું નથી
ઉપાય એના નવ જડે અનેકશાસ જીવો મથી

જંગમ

છાપય ૪

સર્પાદિકની દાઢ ઝેહર જખરૂ જીવ લે છે
વિષ વિછી ને ડંખ મોતથી અધીક સાલે છે
માંકડી કુકડી મુત્ર માહુ થઈને દુખ દે છે
શ્વાન વિષ છે લાળ જ્ઞાનીઓ મુખ વહે છે
પક્ષીગળ પશુ પેટને પીળુ કે પઉડું કરે
ઉપાય નાથે આપીયા હૃદય વાળ્યુ ના વળે

છાપય ૫

ઘો ભોંય ફેડવી ઝેર કરડીને કાળ કરે છે
ભમરી પુંઠનો ડંખ દેખીને મનુષ્ય ડરે છે
ખાન ખજુરો મુખ કરડથી ઢિંમણાં થાયે
કેશરી મુંછનો વાળ ખાવાથી મરણ પામે

મેડક કુલાવે પેટને માખી મુખ પાછુ વળે
નાથે સહુ બતાવીયા જીભ ઝેહેર ના જડે

છાપ્ય ૬ ઠો

મનસલનું માહા હુખ શરીર બાધાને માહું
મોરથુથુ સમતેહ ઉતારતાં બહુ કાહું
રશકપુર રશ સમાન કારમો દેહ કરે છે
સાંધા જકડી લેઇ શરીરનું વિત હરે છે
કાક ફળ છે કારમુ કાયા વઠાડી દેખરી
માટી શરીર માટી કરે જઇ બાળક મુખે ઠરી

છાપ્ય ૭ મો

રજધિના રજ શરીરને શુષ્ક બનાવે
શ્વેત ધાતુ પશુ તેમ ખાંતેથી ખુબ સતાવે
કદી શરીરનો મેલ આવ્યો તો ઉધુમારે
કાંતિ શાંતિ મન ચીત્ત ચકડોળ ચડાવે
નખ કેશને બાળીને ભસ્મ કરી આપે કદી
પાપપુરવ પાકાં મળ્યાં જીવગાની થઇ બદી

વિષના પ્રકાર

વિષના મુળ બે પ્રકાર છે તેમાં સોમલ હાળાહળ,
વછનાગ હરતાલ મનસળ વીગેરે માહાવિષો છે કે જે ખાતાં
ની સાથે પ્રાણ હર છે તેમાં હળાહળ એવું છે કે જેનો
ઘરેણાંમાં પાસદીધો હોય અથવા નેડામાં દીધો હોય અગર
હાથમાં એકઘડી દાળી મુઠી વાળી રાખે તો આખા શરીરમાં

ફરી વળે છે ને પ્રાણ લેછે આવી રીતે થયેલા ઝેરનો કોઈ રીતે ઉતાર નથી તેમ સાધારણ મનુષ્યો ને મળવું પણ મુશ્કેલ છે. બીજાં અપ્રીણ વીગેરેને ઉપવીષ ગણેલાં છે એવી રીતે સ્થાવર વિષના બે પ્રકાર છે, બીજી સર્પ વિંછી શીયાળ, કુતરૂં, ઘો ભોંયફાડવી વીગેરે જંગમ વીષ છે.

વિષના ગુણ દોષ

અને ઉપાય

૧ હાળાહળનો ઉપાય જડયો નથી

૨ શોમલ

ગુણ—કેળવી દવા તરિકે ઉપયોગ થાય છે તાવ કહાડે છે દમ ક્ષય વીગેરે મટાડવામાં ઘણાજ ઉપયોગી છે હંમેશા વ્યસન તરીકે ખાનારને બળ ઘણુંજ આપે છે તેમ જ જઠરાગ્ની પ્રદિપ્ત રહે છે

શોમલથી થતા અવગુણ

વિના કેળવે ખાવાથી માપથી ખાય તો પણ સોજો ચઢી આવે છે મીઠું ખાવું ન જોઈએ તાવ આવવો, દમચઢવો. હેડકી, દાંત અંબાવા, ગળુ ચોટી જવું, ફીણ આવવું અરૂચી, મુછાં, શ્વાસ ને તાણ આવવી. ને આખરે મૃત્યુ થાય છે. શોમલમાં શ્વાદ નથી જેની સાથે ખાવામાં આવે તેવો લાગે છે માટે દગો કરવાના કામમાં લાગે છે

શોમલની જાત

શોમલને બીજાશાસ્ત્રીય ગ્રંથમાં ઉપયોગી તો મળી આવશે

ઘોળો કાળો પીળો અને લાલ એમ ચાર ભતનો થાય છે તેમાં સર્વથી ઘોળો શ્રેષ્ઠ જે શંખીયો પણ કહેવામાં આવે છે, શોમલ ખાધામાં આવ્યા પછીથી પા અડધોને બહુજ તો એક કલાકમાં માલમ પડી આવે છે.

લક્ષણુ તથા સુચના

પેટમાં ગયા પછી દુખાવો થાય છે ગળુ બેસે છે ને આંખે અંધારાં આવે છે વાટેલું ખવરાવ્યું હોય અથવા ખાધું હોય તો આ લક્ષણુ થાય છે કાંકરો ખાવાથી કાંઈ પણ થતું નથી એતો એમને એમ પચી જાય છે.

ઉપાય

૧ દરેક દેશી અથવા પરદેશી વૈદ ડાકટરો નો અભિપ્રાય ઉલટી કરાવવી એવો છે અને તે સીદ્ધ છે હરેક પ્રકારે એવું જ કરવું એ સીદ્ધ છે.

પણ તે ઝેહેર વ્યાપતા પેહેલાંજ થવો જોઈએ ઝેહેર વ્યાખ્યા પછી જે ઉપાયો બતાવ્યાછે તે કરવા અને તે ઘણું જ સારું કામ કરે છે. જેજે ઉપાયો છે તે તેને નાબુદ કરી નાંખનારા છે. એટલે માટી વત થઈ જાયછે, માટે બતાવેલા ઉપાયો ખુદ્ધિ વાપરી અવસ્યકરશો. મંત્ર જાણનારાઓએ પણ અવગ્ય ઔષધી પ્રયોગ કરવા એ જરૂરનું છે.

૧ કેળનો રશ કહાડી એક શિશામાં ભરી મુકવો જોઈએ તે મહિના બે મહિના સુધી બગડતો નથી તે રશ ગળુ ચોટતાં ચોટતાં ટીપે ટીપે પણ ગળામાં ઉતારવો જો

એક અધોળ પાણી એના પેટમાં જશે તો સોમલનું ઝેર તરત ઉતરી જશે.

૨ કેળનો રશ જૈ ચાર ભાર તથા મોચરસ જૈ ૨ ભાર લેશુ કરી પાવાથી પણ ઊતરી જશે. સોપારીનાં ફુલ

૩ ભુરા કોહોળાનો રસ નવટાંક ને સાકર ચોખ્ખી અધોળ લેશુ કરી પાવાથી ઘેડેન કે નિશો પણ રહેતો નથી.

૪ કાળીંગડા રસ ૭૮ ને સાકર ૭૮ નાંખી પાય તો મરે નહિ.

૫ તાંદળજાનો રશ ને સાકર ઉપરના વજને પાય તો મરે નહી.

૬ મરવાનો રસ ને સાકર ઉપરના પ્રમાણે પાવાથી ઝેર ઉતરી જાય છે.

૭ ટુંણીની ભાજી ખાંડી પાણી કાઢાડી સીંધવ નાંખી પાવાથી ઝેર મટે છે.

૮ નવસાર ટાં ૪ પાણીમાં પાવાથી મટી જાય છે.

ઉપરનાં આઠ ઉપાયો વગર ઉક્તીના છે પણ ઝેર ઉતારે છે. મનમાને તો કરવા વિશેષ હકીકત બનાવવી ઝેરો ના વિષયમાં આવશે.

ઉલટી—કરાવવી એમ ઇચ્છા હોય તો કેઇ હુશીયાર વૈદ્ય અગર ડાક્ટર પાસે રાખી કરાવવી. સોમલ અથવા હાળાહળ જોડામાં અથવા ઘરેણાંમાં પાસ દઇ ઉપયોગ કરેલો માલમ પડે તો અથવા ચાંદાપર ચોપડયું હોયને તે ચડયું હોયતો:

૯ ધોળી અથવા તે ન મળેતો લીલી ધરો વાટી ખુબ જી-
ણી મલમ જેવી બનાવી ચાંદે ચોપડવી ને ખીજે માલમ
પડે તો ત્યાં પણ ચોપડવી.

૧૦ ભુરા કોઢોળાનો રશ ચોપડવો અથવા ગર્ભે બાંધવો
ને એ ગર્ભના કકડા સાકરસાથે ચવરાવવા.

હરતાલ

શુભ-હરતાલ વાટી ભુકો કરી, અખરખના પત્રા ઉપર પાથરી
ખીજી પતર ઉપર મુકી તેના ઉપર દેવતા મુકી પકવવાથી
તેના રંગ ખીજો મટી લાલ થાય છે જેથી તેનું નામ હર-
તાલ મટી માણેક રશથાય છે. તે તાવ તથા દમ મટાડવા-
માં બહુ કુશળ થાય છે, તેની બે જાત છે દગડી અને વરખી
તેમાં વરખીજ આ કામ કરે છે. અને દગડી વાળકાંડા-
વાના સાખુવીજેરે બનાવવામાં ઉપયોગી થઈ પડે છે.

૨. આગળ વૈદ્યો જવરાંકુશ બનાવી તાવ ઉપર જીરા
સાકરમાં આપતા

૩. જો ખાખ બને તો મહા સખતમાં સખત પણ દમ
બેસાડે છે. પણ ખાખ બનાવતાં તે ઉડી જાય છે.

કાચી ખાવાથી થતા અવગુણ

કંપવાયુનાં લક્ષણ થાય છે. તાવ આવે છે અંગ અ-
કડાય છે. અને એની ગરમાઈથી વખતે પરમીયો પણ થાય છે.

શાંતિના ઉપાયો

૧. ભુરા કોઢોળાનો રશ સાકર નાંખીને ચાર અથવા
આઠ દિવસ પાવો.

૨. અડધો તોલો જીર ને એક તોલો સાકર વાટી
સેવન કરવું એમ સાત દિવસ કરવાથી ફાયદો સારો થઈ જશે
૩ સરપંખો જીનો તેનું મુળ ઘસી સાકર નાંખી
પાવાથીઝેર નીકલીજશે

૪ ચણા દાળ પલાળી સાકર સાથે દિનદશ ચાવે

૫ મરવા વાટી દુધ સાકર સાથે પાવા

૬ દાહ થતો હોયતો દુધ સાકર શરિરે ચોળવું અથવા
શેવો રાંધેલી તેનું પાણી ચોળી નાહાવું

મનસલ.

ગુણુ-મરી પીપર સાથે મળેલો મનસલ ઉલટી રોગ બેસા-
ડે છે મેં એ ઉપાયથી બે વરસની ઉલટી બેસાડેલી છે.

લક્ષણુ-અબાણથી અથવા બાણી ને ખાવામાં આવે તો તે
માણસ, શક્તિ શુદ્ધી રહીત થઈ જાય છે ઝાડો થતો નથી પેસાળ
ઘણો થાય છે. ને પેશાબે રેતી જેવા દ્રાણ પડે છે. ને
પેટમાં કરમ ઉત્પન્ન થાય છે

ઉપાય ૧ અડધો શેર ગાયનું દુધ, ને એક તોલો ચોખ્ખું
મધ મેળવી દરરોજ પાવું એ રીતે તે દીન દશ અગર પં-
દર પાવું.

વછનાગ

એ માહા ઝેર છે

ગુણુ-વછનાગ ઘસી વા ઉપર ચોપડે તો સાંધા છુટા થઈ
જાય, પણ સંભાળ રાખવી

૨ વાયુને મટાડનાર. ઘણી જાતની ગોળીયો માં આવે છે

લક્ષણ-ધણી ખરી રીતે મોમાં તથા ગળામાં લાદ્ય થતી હોયતો તેવો તમતમાટ થાયછે ગળુ મુકાઈ જાયછે પેટમાં દુખાવો થાય છે, શરિર કંપે છે, તરસ ધણી લાગે છે નાડી ઠેકાણે તેમ નિયમમાં રહેતી નથી શ્વાસ મંદ થાયછે. કોઈ વખત નાક કાઢાન મોંહો કે આડાવાટે લોહી પડે છે આખરે શ્વાસ બંધ થઈ મૃત્યુ થાય છે

ઉપાય-ગાયનુ દુધ ઉનું કરી ગરમ ગરમ પાવુ ઉલટી થાયતો કરી પાવુ એ રિતે ઉલટી બંધ થાય ત્યાં સુધી પાવુ ઠરઠી ને દિન ભર દુધ ઉપરજ રાખવો.

૨ ઘી પાવાથી ઉતરી જાય છે

૩ ખીજાં વિષો મફક ખટાઈથી ઉતરે પણ નહીં જેવું સમજવું,

૪ સમુદ્ર ફળ વાટી અજમા સાથે ફકાવવાથી ઝેહેર ઉતરી જાય છે

*૫ છાંણુ ભેસનુ પાણીમાં ઓગળી અથવા રશનીકળે તેવુતાણુ લેઈ લુગડામાં ઘાલી નિચોવી પાવાથી મરણ પધારીનો માણસ બચી જાયછે ને તે માટીવત ઝેહેર થાયછે,

૬ જંગલી તાંદળાને રશકાહાડી ત્રણ તોલા પાવો એરીતે ત્રણ દીવસ પાવા થી રહેલી અસર પણ મટી જાય છે

૭ જાળુડાની અંતર છાલ કચરી રશ કહાટી તેના

* એની પરીક્ષા કરવી હોયતો એક કટકો રોતે જાણુમાં ઘાલી મુકી ખીજે દિવસે ઘોઈ નાંખી ચાવશે તો તેનો રસ માટી વત જણાશે.

સરખાવજને ઓશામણ ભાતનું મેળવી પાવાથી ઝેર નાબુદ થઈ જાય છે,

ઝેર કોચલું

વર્ણન.—ઝેર કોચાલું એ એક ઝેરી ફળ છે ઝેર માત્રમાં એ કડવું ઝેર છે. અફીણથી પણ કઠવાશમાં ચડે તેમ છે.

ગુણ—તાવકાહાડવામાં નંબર ૧ છે જેથી તાવના કા-મમાં ઘણું ઉપયોગી છે તેમજ સોજા અથવા ગડ ઉપર ચોપડવાથી ઘણો ફાયદો અ.પે છે ઝેરના ડંખ ઉપર પણ સારી રીતે ચોપડાય છે.

ઝેરના લક્ષણ

આખા શરીરની નસોમાં પ્રવેશ થાય છે, લોહી સાથે મળી જઈ મગજ સુધી પોહોચી જાય છે ધનુરવા જેવાં લક્ષણ થાય છે. નસો ખેંચાય છે આ સઘળાં લક્ષણ તત-કાળ થાય છે. દાંત કકડે છે, તાણ આવે છે, આખરે મૃત્યુ કરે છે.

ઉપાય—૧ ઉલ્ટી કરાવવી

૨ ઘી પાવું

૩ ઉલ્ટી નથાય તો પીછું ઘાલી ઉલ્ટી કરાવવી પછીથી દુધ સાકર ઉઝાળી પાવું

૪ જીલાળ લાગે તેવા ઉપાય કરવા.

ધંતુરો

વાણુન-એ આખા ઝાહાડમાં ઝેઠેર છે તેમાં બધા કરતાં બીજમાં ઝેઠેર ઘણું છે દગો કરવામાં સહેલું છે પાંચથી સાત સુધી બીજ ખાધામાં આવે તો મૃત્યુ થાય છે ગુણુ-એક બે ટીપાં પાંદડાનો રસ દહીં સાથે આપવાથી રોગુઓ એકાંતરીયો કે ચોથીયો ગમે તેવો તાવ જતો રહે છે સંભાળથી આપવું.

બીજનો કનકસુંદર રશ નામે પોષ્ટીક ગોળી થાય છે પણ તે અનુભવી વૈદ્ય જોઈએ.

એનું પચાંગ (મુળ, થડ, ડાળી, પાંદડાં અને છાલ) સુકવી કચરી-ખાંડી ચલમમાં મુકી પીવાથી દમ મટે છે ગમે તેવો સખત દમ ચડયો હોય તોપણ શાંત થાય છે, આ પીનારને કોઈ જાતનો અવગુણ થતો નથી કેફ ચહડતો નથી.

ઉપાય-૧ અપ્રીણુમાં કહેલા ઉપચારો કરવા તો તે પણ કામ કરે છે.

૨ માથાપર તથા વાંસાપર ખુબ થંડું પાણી રેડયા કરવું.

૩ રીંગણાં છુંદી રશ કાહાડી તોલા ચાર પાંચ સુધી પાવો અથવા કપાસનાં કુલ તોા એક બેને આશરે લેઈ પાણીમાં ઉકાળવાં ૭૮ રહે ત્યારે ઉતારી ચોળી ગળી પાયા કરવું.

૪ ગાયનું દુધ. વી ને સાકર લેણુ કરી પાવું.

૫ ડમરાનાં કુલ પાણીમાં વાટી પાવાં.

૬ તાંદલબનો રસ સાકરમાં પાવો.

૭ બેહેડાં ટાંક પ પાણીમાં ઉકાળી અથવા વાટીને પાવાં

૮ કાળાં આંકિલાં પાણીમાં ઘોઘ પાઈ દેવાં તો ચડી
ગયેલું એહેર પણ ઉતરી જાય છે.

૯ લોંચરીંગણીનું પચાંગ કચરી રસ કહાડી પાવું.

૧૦ જુના સરપંખાનું મુળ ઘસી ઘી નાંખી પાવુ તેથી
ધંતુરાનુ એહેર સાપ કાંચળી ઉતારે તેમ વળી જાય છે.

૧૧ કકંશ (કચ્ચાં) ની મીંજ પાણીમાં ઘસી પાઈ
દેવાથી એહેર માટીવત થાય છે.

૧૨ વાંસની છાલ તથા કપાસનાં પાંદડાં ઉકાળી પાવાથી
તતકાળ મટી જાય છે.

અફીણ એહેરનાં લક્ષણ .

સ્વભાવે કડવુ હોવાથી દગો કરવાના કામમાં આવતું
નથી પણ જેને મરવાની મજા હોય તો તે ખુશીથી ખાય
છે ખાધા પછીથી ઊંઘ આવે છે પા કલાક પછી એહેર ચહડે
છે જીવ મુઝાય છે. ને બેસુદ્ધી થાય એહેરો કાળો લીલો
દેખાય છે, કિકી સંકોચાય છે, હોઠ સુકાય છે, નાડી ધીમી
પડી જાય છે ને આખરે મરણ થાય છે

ગુણ—દમ રોગ વાળાને બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે.
આ દેશનો જુના વખતનો મેળાપી માટો શોખ છે. લગ્ન

પ્રસંગે, મરણની ક્રિયા વખતે કસુબો કહાડવોને પાવો એ મોટામાં મોટું માન હતું હતુપણ કેટલીએક નાતોમાં એ કાયમ છે. ને કેટલીએક નાતોમાં એના બદલે ચાહે સારી પેઠે પ્રવેશ કરી દીધો છે.

૨ ખારેક તથા અપ્રીણની ગોળી ઝાહાડાના રોગમાં ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે છે

તાણના રોગમાં અપ્રીણ કેશરની ગોળી બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે તાણ બેસી જાય છે.

બચ્ચાંને માટે કેટલાક લોકો મશાલો મેળવી ગોળીયો બનાવે છે.

ઉપાયો

૧ ઇકેડ, વજ તથા જુના જવાસાનું મુળ ઘસી પાઇયે તો અપ્રીણ ઉતરી જાય છે

૨ ખડઆહન (પોપટી) આને કેટલાક લોકો ઘોડા આહન કહે છે. તેનો રશ કાહાડી અઘોળને આશરે પાવામાં આવેતો માટીવત થઈ જાય છે. અનુભવ કરી શીઘ્ર કરેલ છે.

૩ મીઠુંવાટી ભાંગરાના રશમાં પાવુ તો તે પણ માટીવત કરે છે આ ચીજો ઉકાળી ને પણ પાઈ શકાય છે. થંડું કરી પાવું.

૪ ઘોઠાવજ હિંગ સાથે પાણીમાં ઘસી પાવાથી અપ્રીણ ઉતરી જાય છે.

૫ રીંગણાંનો રશ (વંતાક) દુધ સાથે પાવાથી
જાણે પીધુ જ નથી.

૬ ઠેરા કાગળ પાણીમાં ચોળી ગળીને પાઇયે તે
ઉતરી જાય.

૭ ઉઢટીયો કરાવવી.

૮ રઈવાટી ગરમ પાણીમાં પાવી.

૯ મોટો માણસ હોય તો ૧૦ તોલો હીંગ એક
શેર છાશમાં આપવી.

૧૦ કેટલાંક ઘેરાં આત્મઘાત કરવા માટે પોતાના
ગુહ્ય (ચોની) ભાગમાં કાંકરો પેરે છે કે જેનો ઉતાર થઈ
શકે નહીં અથવા મળવો મુશ્કેલ પડે છે. ને તે માલુમ
પણ મોડું પડે છે તેને તેના ગુહ્ય ભાગમાં હીંગનો કાંકરો મુકવો
અથવા પાણી કરી તેમાં રૂનાં પેલ કરી પેરાવવાં જેથી
ઝેહેર તદ્દન ઉતરી જશે ને જીવ બચી જશે.

૧૧. સ્ત્રીયે અક્રીણ પેર્યું હોય તેને વરંવાર ખડ
આશનનો રશ વારંવાર ચોનીમાં ઢાખલ કરવો. તો અક્રીણ
માટીવત થઈ જશે. ને હુશીયાર થઈ બચી જશે.

મોરથુથુ

વર્ણન—એના કાંકરા આશ્માની રંગના છે

ગુણ—ગુમડું ફેડવાનું કામ કરે છે ચાંદાં ચાંદી ઉપર
ચોપડવાથી રૂઝાઈ જાય છે, પણ અગન એટલી બધી આવ

એ કે સો વીંછીની સાથે વેદનાથી અધીક લાલ્ય બળે છે. લક્ષણ-પેટમાં ગયા પછી, મોંહોડું તુર થાય છે. જીભમાં ચીરાડા પડે છે. દાંત કકડે છે. મોંહોમાંથી લાળ પડે છે. ઉલટી થવા જેવું થાય. શોષ પડે. ચુંક આવે છે. ને જીવ જાય એવો મરડો થાય છે. ઝાહડો કાળા રંગનો થાય. શરીર ખેંચાય ને હાથ પગ ટુટે.

ઉપાય-સાકર ચવરાવવી. સાકરનું પાણી પાવું ઉલટી થશે ને નથાય તો ફરી ચવરાવવી. અથવાતો ગળામાં પીંછુ ઘાલવું

૨. ગુદામાં સાકરના પાણીની પીચકારી આપવી.

૩ મેંદાની ઝીણી શેવો ને ઝોસાવી ને તેના પાણીમાં સાકર નાંખી પાવું ને પછી સાકર નાંખી ખવરાવવી.

૪. કઢાપી પાછળથી કુટી નીકળે તો શેવો ખાવીને એ પાણી શરીરે ચોવડવું. એમ ત્રણ અથવા પાંચ દીવસ કરવું તો કુટેલું પણ મટી જશે

જંગાલ.

વર્ણન-એ ત્રાંબાનો કાટ છે અથવા એમાં મોરથુથુ છે.

લક્ષણ-તમામ મોરથુથુનાં.

ઉપાય-તમામ-મોરથુથુનાજ કરવા.

ઉપવિષે

ઉપવિષે કે જેઓ વ્યસન તરીકે વપરાય છે તેમજ પ્રાણહર ઓછાં છે.

ગાંજો

વણુન-એ એક ઝેહરી ચલમમાં પીવાની [છીક] ઝાડની કળીયો છે. માથે ચહડી જવાથી બેભાન પણ, ગભરા મણ, ને આંખે લાલી આવે છે-કોઇકનું મણ થાય છે.

ગુણુ-અપ્રીણ સાથે મેળવી-ઉધરસ તથા ઝાડના રોગમાં વપરાય છે.

ઉપાય-સાકર તથા હડી ખવરાવવું અને માથે ઠંડું પાણી રેડવું.

ભાંગ

લક્ષણુ-વાટી ગાળી પીવાથી [મશાલો નાંખવો] અગર ખાવાથી વગર વ્યસનીને ગાંજને મળતાં તમારું લક્ષણુ થાય છે ઉઘ આવે છે. ઘેલો બને છે. રડે છે કપીક ગાળો લાંડે છે. અને એવું પણ થાય છે કે મને કોઇ આકાશમાંથી ફંકી દે છે એટલે સુતો હોય ત્યાંથી કોઇ ચીજ પકડવા જાય છે.

ગુણુ-૧ ગાંજની માફક ગોળીમાં વપરાય છે.

૨. રતવાની ગોળીયોમાં પણ વાપરી શકાય.

ગાંજની માફક હડી સાકર ચટાડવું

૩. ઘણીજ ચહડી ગઇ હોય તો અથવા તાળવુ ફાટે એમ થતું હોય તો માથે થંડું પાણી રેડ્યા કરવું થંઠા પોતાં મુકવાં

૪ એળીયો વાલ ૪ રેવંચીનો શીરો વાલ ૨ [ગોળ]
પાપડીયો ખારો કુલાવેલો વાલ ૪ ત્રણેને વાટી. ગોળ દેશી
ના પાણીમાં ઓગાળી પાષ દેવું આ ઉપાય મારો અનુભવ
કરેલો છે.

૫. નવટાંક આંખળાનું પાણી કરી. ગાળી તેમાં ગોળ
નવટાંક ઓગાળી પાષ દેવું

તંબાકું

લક્ષણ—આ એક શેહેલુ સસ્તુ વ્યસન છે. આ ત્રણ
રીતથી વપરાય છે. ખાવામાં—પીવામાં ને શુદ્ધવામાં અને
ત્રણે ને નડે છે જુદા જુદા પ્રકારથી અથવા સઘળાને સરખુ
થાય છે. ખાનારને—ફેર ચડવા—વાધણી આવવી અથવા ઉલટી
થવી એ વધારે થાય છે

ઉપાય—વાધણી આવે તેણે પીવું.

૨ ગોળ ૩ ૨ ભારનું પાણી કરી પીવાથી ચકકર
ઉલટી ને ઘેન એ બધું મટે છે.

૩ શ્વાદ લાગવાથી. બીયાં ખાય તેને પણ ઉલટી થાય
તેને ગોળના ઉપાયથી મટે છે

બેહેડાં

છાલમાં ઝેહેર નથી, બીજમાં છે.

મીઠી લાગવાથી ખાય છે તેને ગોળો ચહડે એવું થાય છે.

ઉપાય—અશ્લીષ અથવા તમાકુમાં બતાવેલા કરવા.

કથુર

વર્ણન—આખા આહાડમાં ઝેહર છે પણ મુળમાં ઝેહર વધારે છે.

લક્ષણ—કોઇપણ ભાગ ખાધામાં આવે તો ઘડેન ચડે છે. બેશુદ્ધી થાય છે, શ્વાસોશ્વાસ બંધ થાય છે આખર મૃત્યુ થાય છે.

ઉપાય—૧ હરેક રીતે ઉલટી કરાવવી.

૨. દુધ—સાકર પાયાં કરવી.

૩ ભુરા કોહોળાનો રશ ને સાકર પાવી.

ચનોઠી

વર્ણન—બહુ ખાવામાં આવે તોજ ઝેહર જેવું દેખાય ખાકી ઝેહરી નથી.

લક્ષણ—કોકનેજ ઉલટી આહાડો થાય છે ને તેને માટે એટલે જીલાબ ખાતર બહુ લોકો ખાય છે. પણ એનાથી થતો નથી, નથી થતો એવી ખુમો પાડતા બહુ લોકો મારી પાશે આવી ગયા છે.

ગુણ—એનું તેલ કહાડી ચોપડવાથી સખતમાં સખત થયેલી કંઠમાળ થોડા દિવસમાં મટી જાય છે અનુલવ સીદ્ધ છે.

ઉપાય—કઢી કોઈને ઝાડો કે ઉલટી થાય તો સાકરનું પાણી પાવું.

સમુદ્રશોષનાં બી, ખોરાસાની અજમે

લક્ષણ—ઘણું ખરું બંન્નેનાં સરખાં છે લેહેરો, ચકકર બકબકાટ, રોવું વીગેરે ભાંગના લક્ષણ થાય છે.

ઉપાય. ભાંગનાજ કરવા તેમાં ૩ ા ભાર સુંક વધારા ખાતે નાંખવી.

રશકપુર

વર્ણન—એમાં તર્ત મૃત્યુ જેવું નથી પણ શરીર બગાડવું એ મોટો દુર્ગંધ છે.

લક્ષણ—મોહોડું, ગળું, તથા અન્ન નામની ચામડીને બાળે છે, લાલ્લ બળે છે, ગળામાં ચાંદા પડે છે, પાણી પણ ઉતરતુ નથી. મોંમાંથી લાળ ગળી ઉલટી થાય તેમાં લોહી દેખાય છે.

ગુણ—વિસ્ફોટકાદિ રોગ મટાડવામાં બહુ જ કુશળ છે પણ અનુભવી વૈદ્યથી કામ કરાવવું.

ઉપાય—ત્રીફળાના કોગળા કરાવવા તથા પાવું(ર)ભુરા કોળાનો રશ કાઢાડી શાકર નાંખી કોગળા કરાવવા તથા પાવું.

આકડો તથા થોર

લક્ષણ—ખંને રચક છે દાહ કરે છે

ગુણ—ગુમડાં ફેડવા માટે અકસીર છે એક ટીપું મુકી ઉપર પોટીથ ખાંધે તો તરત ફેડી નાંખે છે. થોરનું કુદ્ય ચોપડી ઉપર ઢખાળો ઘસે તો વા મટી જાય છે.

ઉપાય—સાકરનું પાણી પાવુ ને એજ પાયા કરવું એ ઉત્તમોત્તમ છે.

માજમ

લક્ષણ—ભાંગના અથવા ગાંજના બધાં લક્ષણ થાય છે.

ગુણ—ત્રિંછીની વેદના સહન ન થતી હોય તે વખતે માપસર લીધાથી ઘેઢેન આવી વેદના ઓછી થાય છે.

ઉપાય—વધારે થઈ ગયું હોય તો ગાંજે તાથા ભાંગના ઉપાય કરવા

દારૂ

લક્ષણ—નાચવુ કુદ્ધવુ વધારે વધારે બકવુ ને ગાંડાં કાહાડવાં. મૃત્યુ દાયક નથી.

ગુણ—વાગી લોહી નીકળે તેને પાટો ખાંધે છે, કચ્ચર થયો હોય તેને ચોળવાના કામમાં વપરાય છે

ઉપાય—તમાકુ જેવા કરવા. કોઈને મારના ભયથી ઉતરી જાય છે. આ વ્યસન ઘણું જ ખરાબમાં ખરાબ છે તોપણ મુખ લોકો છોડતા નથી. સરાખ સખશે ખરાબ.

ભાગ ૧ લો સમાપ્ત

ભાગ ૨ જો

જંગમ વિષના પ્રકાર

તેમાં તાત્કાલીક પ્રાણહર વિષ સાપનું છે. હિંદુ શાસ્ત્રમાં જુના વખતમાં નાગની જાતનાં નવકુળ ગણેલાં છે. અત્યારે નવા સુધારકે કેટલીક રીતે જુદાં નામ આપે છે વળી એ જીવોની ઉત્પત્તિ માટે એક જુની કહેવત છે કે વશે વિંછી. વિધે સાપ. એટલે એકંદરે એ જીવોની એટલી ઉત્પત્તિ હોય છે.

દર્વાકર કરડે છે- તે જગ્યા કાળી થઈ જાય.

નવાં નામ વર્ણન-જાય છે ને સર્વવાયુનાં લક્ષણ થાય છે. લેહેરો આવે ને ઝેહેર આખા શરીરમાં ફરી વળી કાળાશ થાય, ગોટલા શોળે ચડે, જ્યાં કરડયો હોય ત્યાંથી ઝરે આખર મૃત્યુ મંડળીક એટલે કાબરચીત્રો. લોહી એની જ્યાં દાઢ બેસે ત્યાં નરમ શોળે શરીર પીળું થાય સોળે પ્રસરે છે આખર મૃત્યુ. રાજીલ અથવા રાજમાન. કરડે છે તે જગ્યા પર સોળે આવી જગ્યા ઠીકરા જેવી થઈ જાય છે. લોહી શીકું થાય છે નાક આંખ ને મોંમાંથી પાણી ઝરે છે ગુદા અટકાઈ જાય છે, નાગની જાતનાં તમામ લક્ષણ થાય સર્વે સાપનાં ઝેરવાળાને લેહેરો આવવી જોઈએ એ સીદ્ધ સમજવું લેહેરો ન આવે તેને મૃત્યુ તર્ત થાય છે.

જાતો	કરડવુ	ઝંહેરની અસર
પૈડવાં } પાણીમાં	મુખથી.	પેટમાં ગુચળાં વળે છે
ડેડાં } રહે છે		ઉલટી પણ થાય છે કોકને.
આકરણ	જવલેજ	
તણછ }	મુખથી	તર્ત મૃત્યુ વળતા નથી
તક્ક }		
ધમણ અથવા }	કરડે પણ	કોહો લાગ્યા પેટે
ચીત્રો }	કુંકથી પણ	થાય છે
નાગ	કરડવુ	લહેરો આવવી પાછળલહે
લાલસાપ	,,	રોમાં વર્ણન આવી ગયું છે
ધુધરીયો	,, એનિતો જવાળા	
મણીધર	,, પણ ઝેરી છે	તર્ત મૃત્યુ
ઝંહેરની પરીક્ષા		

શુ કરડયું અથવા કોણે ડંખ માર્યો એ ખબર ન પડે
તો શું કરવું ?

પરીક્ષા—ઝંહેર ન હોય તો ખબર ન પડે તો સર્વથી
પેહેલી પરીક્ષા પાણીથી કરવી આંખોમાં છાંટવુ માથે રેડવુ
તે ખુબ થંડુ લાગશે એટલે તરત લેહેર આવશે. અમળાશે
ડોળા કાઢાડશે ને વખતે ખરબડશે પણ ખરું, આ મારા પોતાના
અનુભવની વાત છે તેમજ સાપના કરડવાળાને માથામાં
ડાંગ મારે તેમ થાય છે કરડે તેજ વખતે.

ર નાગરવેલનું પાન ડંખપર ઘસવુ તો તે જગ્યા
કાળી કાળી પડશે.

૩ કાળી માટી ખવરાવવી તીખી લાગે તો સાપનો, ખારી લાગે તો ચાકરણનો ને મીઠી લાગે તો ઉંદરનો

૪ કરમદાનું તાબુમુળીયું નવટાંક પાણીમાં ઘસી પાવું શરીરમાં ઝેર હશેતો ઉલ્ટી નહિ થાય ને ઝેરી જનાવર કરડેલુ હશે તો ઉલ્ટી થશે

૫ જો સર્પનોજ વહેમ હોય ને લહેર પાણી છાંટવાથી પણ આવે નહિ તો લાલ મરચાં ખવરાવવાં જો તીખાં ન લાગેતો સાપનો જ કરડ છે. એમ નકકી જાણવું તેમ જરા રાઈ મીઠું ચવરાવવું જો ખાડ લાગેતો જાણવું કે સાપનો ડંખ નથી ને સ્વાદ ખીજો લાગે તો સાપનો ડંખ છે એમ જાણવું

૬ લીખડો ચરાવવો જો કડવો ન લાગે તો જાણવું કે સાપ ડંશ છે. કડવો લાગે તો જાણવું કે સાપ ડંખ નથી.
સર્પના ઝેરની

સુચના તથા ઉપાય

ઝેર ચુસી નાંખવું પણ જેના મોહોમાં ચાંદી ન હોય અથવા ચીરા ફાટેલી ન હોય, અવાળું પણ ન હોય દાંત શળેલો ન હોય તેવા માણસે સાવચેતીથી ચુસીચુસી થુકી નાંખવું થુક ગળવું નહી ચુસનારે ચુસી રહ્યા પછી કોગળા કરી નાંખવા

૨ કરડેલી જગાની આગળપાછળ બંને તરફ અંતરે દોરાથી ખેંચી બાંધવું અને અસ્ત્રાથી અથવા ચરપુથી ડંખ

વાળી જગા ખોતરીને ડાહ્યામી દેવા અથવાતો એમને એમ ડાહ્યામવી.

૩ હાથ અથવા પગનાં આંગળાંમાં ડંખ હોય તો એકદમ ડંખતાની સાથે કાપી નાંખવાં તો ઝેહેર નહી ચહડે કાપતાં ખખર પડતી નથી. (કારણ કે ઝેહેરાશ થાય છે.) પણ પેલી દોરી ખાંધવી એ ભુલવુ નજ નેઈએ.

૪ કડવા લીખડાની લીખોળીયોનાં મીજ,મરી તથા સીંધવ દરેક ૦૧ તોલો લઈ ઘી સાથે ચટાડવાથી ઝેહેર ઉતરી જાયછે.

૫ ખીજેરાનાં ખીયાં તે નમળે તો ખાટા લીંબુનાં ખીયાં તોલો ૦૧ ખાંડી ફાકી ભરાવવી અથવા એક તોલો ખખળતા પાણીમાં પલાળી ટાઢુ થયા પછી ગાળી પાઈ દેવું આ દવા સર્વે જાતના ઝેહેરી જનાવરના ડંખપર અકસીર અશરકરનાર રામખાણુ છે.

૬ સાપ કરડે કે તરત માથામાં ડાંગ મારે એવું થાય છે પણ સો ચપટી વગાડીયે ત્યાં સુધી સ્થીર રહે છે માટે દોરો તરત ખાંધવો ને ને દોરો ખાંધ્યો હોય તોજ કાપવાની વાત કરવી પછીથી નહીં.

૭ કૃષ્ણધારી સાપ કરડ્યો એ ને નેયું હોય તો નગોડનાં મુળ, ગરણીનાં મુળ, ને ઘોળી રીંગણનાં મુળ.સરવે વાટીનેપાવાં.

૮ ગમે તે જાતનો સાપ કરડ્યો હોય તો નોળવેલ તથા કમળનું કેશર વાટીને દ્વેપ કરવો અથવા તાંદળજે, ઘોળો અંધેડો, ગોકરણી, ખીજેરું તથા સાકર એ અભિષેધોનુ પાન,

અંજન તથા નશ્ય આપવું તો સર્વે જાતના સાપનું વિષ ઉતરે છે.

૯ વાંઝણી કંકોડી, દ્રાક્ષ, નેપાળો, ઘોળી રીંગણી તથા આસોદ એ સર્વે સમાન લાગ તુલસીપત્ર, કોકુ, તથા ખીલુ એ ઉપલાંથી અર્ધભાગ તેમાં પાણી મેળવવું પછીથી મદ નાંખવું આ ઔષધ પાન કરવાથી મોટા મોટા નાગોનું વિષ ઉતરી જાય છે.

૧૦ ફટકડીને સાકર ફકાવવી

૧૧ સોવરસનો જીનો કપાસ થઈ ગયો હોય તેનું મુળ મળવા શંભવ નથી પણ દશ ઉપરાંત જેમ જીનું મળે તેમ વધારે સાડ તે ઘશી પાવાથી જેમ ઈશ્વર લજનથી પાપનો નાશ થાય છે તેમ આ ઉપાયથી સર્પ ઝેહેરનો નાશ થાય છે.

૧૨ સર્પનો મોહોરો દબાવે ઝેહેર ચુસી લે છે

૧૩ મોરચુથુ વજ ને મીઠળ (ખીયાં) ગાયના મુત્રમાં પાવાથી ઉઠ્ઠી થઈ ઝેહેર નીકળી જાય છે.

૧૪. મરી ઘીમા પાવાથી ઝેહેર ઉતરે છે.

૧૫. સંદેસરાની જડ પાણી ટાંક પમાં પાવાથી ઉતરે છે

૧૬. કળેરકંદ. (કાળરનું મુળ) છુંદી રશ કહાડી પીવાથી મરે છે.

૧૭. ખીલુડી તથા-કાંચકીની જડ લીંબુના રસમાં ઘસી પાયતો ઉતરે.

૧૮. *ઘોળી સાટોડીનું મુળ ઘસી પાયતો ઝેહેર ઉતરે છે.

* સાટોડીની લાજી બાંધી વધારી ખાવાથી પાયનશક્તિનો પણ વધારો કરે છે, અનુભવસિદ્ધ છે.

૧૯ ગળો પાવી ને ગળોના કકડાનો હાર કરી ગળામાં નાંખે તો પાછલ રહેલુ ઝેર ઉતરી જાય છે.

૨૦ વજ, ચોળ (મજાક) સુક પારોસીન્ધવને હરડે સમ લાગ કરી નાશ આપે તો સર્પ વિષ તદ્દન મટે છે.

૨૧ સમુદ્રકુળ નાળીએરના પાણીમાં સી પીયે અથવા લીંબડાના રશમાં ઘસી નવ વાલ પાયતો ઝેર મટી જાય છે.

૨૨. નેપાળાની મીંજો કાઢાડી લીંબુના રશની એકવીશ લાવના દેઇ તેની જવ જવ જેવડી ગોળી વાળવી તે ગોળી હરેક માણસના મુખની લાળમાં ઘસી આંખે આંખે તો સર્પનુ ચડડેલુ ઝેર પણ ઉતરે અને મરણુતોલ થયેલું માણસ ઉઠીને બેઠું થઇ જાય છે.

૨૩. વેવનું મુળ ઘસી પાવાથી ઉતરી જાય છે ને કરડે કે તરત પાય તો ચડડતુ પણ નથી.

૨૪. હિંગ ને આકડાનુ દુધ. તથા કળી ચુનામાં પાણીમાં કાલવી ચોપડે તો દાન્યાની પેઠે ઝેર નિકળી જાય છે.

૨૫. સહદેવીની જડ ઘસી આંખે આંખે તો નોળને દેખી સરપ નાસી જાય છે તેવી રીતે ઝેર ઉતરી જાય છે.

૨૬. કેશર અજમો ને કૌયાનાં મીજ સરખે વજને લેઇ પાનના રશમાં ગોળી વાળવી તે ગોળી પાનના રસમાં ચોપડવાથી નદીનું પુર ઉતરી જાય તેવી રીતે ઉતરી જાય છે.

૨૭. માણસનું મુત્ર પાવાથી ઉતરી જાય છે. જેમ પેહેરેલુ વસ્ત્ર ઉતારીયે તેમ.

૨૮. ધોરના જાળામાં વેલા લાગે છે. તેનાં પાન ટંડુ રીના પાન સરખાં થાય છે. એને ફળ મરચાં જેવાં લાગે છે, ને તે વેલાનુ મુળ કંકોડીના મુળ જેવું થાય છે. તે લાવી ટાં-ભા—વાટી પાછયે અથવા ચવરાવીયે—તે રશગળી જાય તો સરપ વીખ ઉતરે છે.

૨૯. જેને સરપ કરડયો હોય તેને તે જગ્યાએ વછ-નાગ ઘસીને ચોપડવો ને હાથ પગના નખ સારી રીતે ભરવા ને હથેળામાં આંકા કરવા એ કર્યા પછી ફટકડી ફટાવવી તો ઉતરી જાય છે. એમ એક અનુભવી પુસ્તકમાં લખેલું હતું. અનુભવ કયો નથા. જોખમકારી છે.

૩૦. ડંખપર માખણ માલીસ કર્યા કરવું ને માથે થંડુ પાણી રેડયા કરવું તો તરત ઉતરી જશે.

૩૧. લસણ પાણીમાં વાટી ચોપડવું.

૩૨. મુળાનો રશ પણ ચોપડી શારી રીતે માળીસ કરવાથી ઉતરી જાય.

આ પ્રમાણે સરપ કરડયાના ઉપાયો છે. તે ઉપાયો અવશ્ય કરી મંત્રથી ઉતારનારાઓ એ કરવા એવી મારી ખાસ લલામણ છે. ને એથી એમને ઘણો સારો જશ મળશે. બુદ્ધિ બળથી, મંત્રથી, થંડા જળથી ને થંડા ઉપાયો સાથે મંત્રનો ઉપયોગ કરવો એ રીતથી સાફ થઈ જશે.

વિંછી

વિંછીની ઉત્પત્તિ—

પિછાન

ગાયનું છાણ અથવા ઘોડાની લાદ એમાં દહીં મેળવી એક લોટામાં ભરી મુકી દશ અથવા પંદર દિવસ રાખી મુકશે તો એમાં હજારો વિંછી બની જશે—તે તરતનામાં ઝેડેર એણું હોય છે પણ એમાં થોડો સોમલ અથવા વછનાગ નાંખ્યો હોય તો ઘણા ઝેડેરી થાય છે, અથવા ખીજાં સડેલાં પ્રાણીથી અથવા સડેલા એવા સર્પમાંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમનો કમ એવો પણ છે કે. મંદ વિષ-વાળા. મધ્ય વિષના અને મહા વિષ વાળા. તેમાં મંદ વિષ વાળા-પીળા-ઘોળા ને ભુખરા તથા-કાળર ચીત્રા પણ હોય છે.

મધ્યવિષ વાળા—ધુસરા પેટ વાળા—રાતા—પીળા ગૌરવણું ચીત્ર વાળા—તથા—લોહી સરખી કાંતિ વાળા હોય છે.

અધીક—વિષ વાળા—લીલા કાચ જેવા થાય છે તેમજ રાતા ઘોળાને કાળા થાય છે તેમજ એમને એક અથવા બે કાંટા હોય છે મારી જાતે બે કાંટા જોયા છે.

જંગલમાં પથરીયો—અથવા ઠાકરીયો વિંછી થાય છે જેનો ડંખ ઘણોજ ઝેડેરી હોય છે, તેનો ડંખેલ —માણસ અથવા—હાથી જેવું જનાવર પણ ભાગ્યેજ બચી શકે છે. કારણ—તેની વેદના અસહ્ય છે માટે મુખથી વિંછી ભાગ્યેજ ધરડે છે ને ઠરડે તો ઝેડેર ઘણુંજ ચડે છે:

ઝેહેરનાં લક્ષણ.

લક્ષણ, ઝેહેર-તીક્ષણ-અગ્નીની પેઠે બળતરા ઉપજાવે છે. એકદમ આખા શરીરમાં ફાપલ થઈ પાછુ ડાંખમાં કાયમ થાય છે. તેથી ડાંખની જગ્યાએ ઘણીજ વેદનાં થાય છે. જગ્યા-કાળી પડે છે-ને હાથમાં ફાટશે એવી પીડા થાય છે—મહા વીષ વળાના ડાંખેલા પ્રાણીઓ-અવાચક થાય છે—મુરછા આવે છે ને ઝહીવલ થઈ જાય છે,

૧ જે ચહડા નથી તેનું પરીમાણ

લક્ષણ-વીંછી જનાવરને પોતાના આગલા બે ચીપી-ચાથી પકડી તેના ઉપર તેનો જીવાત્મા જતા સુધી ફેરવ ફેરવ કરે છે તે પછી પ્રાણીને તે ખાય છે. એટલે ડાંખને ઘસારો ઘણો લાગવાથી ખુજલી ઓછી થઈ જઈ તેથી ઝેહેર ઝાઝું ચહડતું નથી ને પીડા એછી થાય છે:

વીંછીનાં અસાધ્ય લક્ષણ

૧ મુખવડે તથા માહાવિષવાળાએ કરડેલા મનુષ્યનું કાળજી ધડકે છે. જીભ ટુંકી થાય છે શ્વાસ-બધ થઈ જાય છે. આખું શરીર કોઈ સાણસીથી ખેંચતું હોય તેમ થાય છે આ લક્ષણો થાયતો તેને અસાધ્ય જાણવો.

* એક માણસને મેં જાતે જોયેલો છે તેની હકીકત-કે વીંછી પકડી તેની પુંછડી દબાવી ડાંખને નળીઆંના કકડાથી ઘસી નાંખ્યો અથવા ચાપુથી, એટલે ડાંખ મારવાની શક્તિ ઓછી થવાથી શરીર પર ફેરવી શકતો હતો.

૨ કોઈ કોઈ (જવલ્લે] એકદમ-ફણીધર કરડેલા મનુષ્યની પેઠે-અસાધ્ય થઈ જાય છે.

વિંછીના ઝેહરના ઉપાયો

૧ કેટલાએક લોકો મંત્ર સાધનથી ઉતારે છે-અને તેમાં પણ જુદી જુદી રીતથી લોકો ફાંકે રાખી ઉતારે છે.

એનો અર્થ એટલોજ છે કે એ ઝેહર લોહી સાથે મળી અમુક હદ સુધી જાય છે. હાથે અથવા આંગળીયે ડાંખ માર્યો હોય તો બગલ સુધીનો, પગનો જાંઘ સુધીજાય છે અને છાતી બરડો કે પેટે ડાંખ હોયતો તે ફરતો ચારથી છ આંગળ સુધી આજુ બાજુ પીડા કરે છે.

૧ વીંછીયે ડાંખ માર્યો કે તરત-ઔષધ કે મંત્રથી ઉતરતો નથી. ડાંખ માર્યા પછી પાંચ-સાત મીનીટ કે એની હદ સુધી ચક્રડયા પછીજ ઔષધ અગર મંત્રનો ઉપયોગ થઈ શકે છે-અને જ ડાંખમાંજ રહે છે તેને પણ એટલે ઝેહર ફરા વળતુ નથી તેને પણ સાધારણ દવા કામ કરતી નથી તેને ધુણી સારું કામ કરશે.

લીકર એમોનીયા જે-(કળીચુનોને નવસાર લેગાં કરવાથી થાય છે.) મુઠીમાં તૈયાર કરી મુઠીદાણી રાખી ચુકિત પુર્વક સુઘાડવુ એટલે તરત ડાંખમાં આવશે.

૩ લીંબુનો રશ જ્યાંસુધી ચક્રડયો હોય ત્યાંથી આંધ્ર કરી ઉતારવાની પેઠે હાથ ફેરવવો તો એકદમ ચાર આંગળ પાછો હઠે છે ને અંતે ડાંખમાં આવે છે. આગળ જે પાછું

હઠાવવાના ને ડંખમાં લાવવાના ઉપાયો બતાવ્યા છે તે સઘળા ઉપાયો એમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કરવા એટલે ડંખમાં આવશે—ને પ્રસરેલું ઝેર ઉતારતાં વાર લાગતી નથી પણ દોરી ખાંધી આગળ વધતાં અટકાવેલું ઝેર મટતાં વાર ઘણી લાગે છે.

૪. ધંતુરાના રશના	}	આ દરેકના ઉતારવાની
૫. ચણાના ખારના		મીશાલે
૬. મધુના મધુરીના		આંકા કરી ઉતારવો.

૭. તેલ મશળી ઉતારવો તો ડંખ ક્યાં માર્યો છે. તે પણ ખખર પડતી નથી તેવો ઉતરી જાય છે.

૮ ખરજ તેલ ચોપડી ઉતાર્યા પછી ડંખ પર માલીસ કરી સેક કરવો. તો ક્યાં કરડ્યો છે તે પણ માલુમ પડતું નથી.

ડંખમાં આવ્યા પછી ચોપડવાના

૯. રાયણના ઠળીયાની મીજટાંક—૩ પીલુડીનાં ખીયાં ટાંક ૩ કુષ્ટ (ઉપલેટ) ટાંક ૩. અર્ક દુધ ટાંક—૪ અને વાઘ મુત્રમાં—ન મળેતો ચાલે આ મેળવી ગોળીયો બોર જેવડી વાળવી તે રાખી મુકવી ને ગોળી ડુંગલીના રસમાં ઘસી ચોપડવી.

૧૦. અરડુશાનું મુળ તથા—દુધેલીનું મુળ ઘસી લેપ કરવો.

૧૧. પીત પાષટો ચકતીયો. કચ્ચાંની મીજ હીંગ તથા વછનાગ આકડાના દુધમાં ગોળી વાળી મુકવી પાણીમાં ઘસી ચોપડવી.

૧૨ હીંગ એકલી પણુ પાણીમાં ઘસી ચોપડવી,

૧૩ આકમુળ ધંતુરમુળ પાણીમાં ઘસી ચોપડે સમુળો જાય છે.

૧૪ વાંઝણી કંકોડીનુ મુળ પાણીમાં ઘસી પાવું તથા લેપ કરવો તો વીંછી તો શું પણુ સાપ ઉદર મીંદડુ ઈત્યાદિનું પણુ ઝહેર મટી જાય છે.

૧૫ પલાશ પાપડાના બીજ વાટી અર્કદુધના પુટ સાત આપવા છેવટે ગોળી વાળવી તે ગોળી લઘનીત (પેશાબ) સાથે ઘસી લગાડેતો તરત ઉતરે છે.

૧૬ કચ્ચાંની મીજ ઘસી ચોપડેમટી જાય છે જેમ પ્રભુ દર્શનથી પાપ મટી જાય તેમ-

પ્રભુ સ્તુતિ.

દુઃખથી દિલદે દાર બગડી થાયે દિનતા

દયાકરી દાતાર, છોડાવો આ દુખથી

શા કિધા અપરાધ ડંખ આ અરિયે કયોઈ

થયા હશે અગાધ, તોપણ માફ પ્રભુ કરો.

આ હવે પછીના ઉપાયો ફક્ત ડંખ ઉપરજ ચોપડવાના છે. પણ જ્યારે ચડેલું વિષ ડંખમાં આવે ત્યારે બટ ગુણુ આપે છે. નહિ તો વિલંબ કરે છે. માટે ડંખમાં લાવવાના પેલાં બતાવેલા ઉપાયો કરવા.

મંત્રથી ઉતારવા

તે ન આવડતો હોય તેણે સુંઘાડવા વીગેરે બતાવેલા ઉપાયો કરવા

૧ પેઈનકિલર ચોપડવું તો એમને એમ ઉતરે અથવા ચોપડી દીવો ધરવો તો લડકો થશે ને ડંખનું ઝેહર બળી જશે દહાવાશે નહીં.

૨ દાડૂ ચોપડવો ન ઉતરે તો ઉપર પ્રમાણે દીવો ધરવો તો ઉતરે છે અથવા જલદહાડમાં ખાવાનું મીઠું ૩ ૪૫ લાર ઓગાળી તેમાં લુગડુ બોળી ડંખ પર મુકવું તે ઉપર મીઠાણના ટીપાં પાડવાં જો આંગલીયે કરડ્યો હોય તો આંગળી બોળી રાખવી.

૩ મીઠું ઘસવાથી પણ ઉતરે છે.

૪ આંગળીનો કચુકો અથવા કૌચુ એક બાળુથી ઘસી ખુબ ઉતુ થાય એટલે ઘસેલો બાળુ ડંખ પર દાખી દેવી તે જ્યારે ઝેર ચુશી દશે ત્યારે ઉખડી જશે.

૫ મીઠું ચાવી કાનમાં મીઠાની કુંક મારવી. જમણી બાળુ હોય તો ડાહ્યાની ને ડાહ્યાની બાળુ હોય તો જમણા કાનમાં કુંક મારવી.

૬ કોહોળાનું ડીટું

૭ ડુગળી

૮ આકડાનું મુળ

૯ વેવનું મુળ

૧૦ ગલબાની ગાંઠ

} આ બધાં ઘસી ચોપડવાથી મટે છે જેને જે સુગમ પડે તે કરવું

૧૧ નેપાળનાં મીંજ
૧૨ જુનાકપાસનું મુળ
૧૩ ચોરનું મુળ
૧૪ શાટોડીનું મુળ
૧૫ ગરોળીની ઘોળી હગાર
૧૬ પલાશ પાપડો એકલો
૧૭ હાડીયા કરસણનું મુળ

આ બધાં ૬ થી તે ૧૭
મુધીનાં પાણીમાં ઘસી
ચોપડવાં જેને જે સમયે
જે હાજર મળે તેનો
ઉપયોગ કરવો.

વીંછીના ઝેરને ધુણી આપવાના પ્રયોગો

૧ હળદર તેલને મીઠાનો ધુપ દેવો.

૨ ગંધક આંબલસારો એની ધુણીથી જેમ ખીલાડીને
દેખી ઊંદર નાશી જાય છે તેમ આ ધુણીથી ઝેર મટી
જાય છે અનુભવ સીધ કરેલું છે.

૩ સંદેસરાના મુળની છાલની ધુણી દેવી.

૪ માણસના માથાના વાળ સરસવ ને જુનો ગોળ
એની ધુણીથી ડંખમાંથી જાય.

વીંછીનું ઝેર ઉતારવા

આંખમાં આંજવાના પ્રયોગો

૧ મીઠું અડધા ચોખ્ખાપુર આંખમાં આંજવાથી મટે છે.

૨ લાલદીવાસળી પાણીમાં ઘસી તે પાણી છાંટવું.

૩ તમાકુ ચાવી લુગડામાં ઘાલી ટીપુ પાડવું.

૪ તુવેરની દાળ લીંબુના રશમાં ઘસી અંજન
કરવાથિ ઠાહ શાંત થઈ જાય છે.

વીંછીના ઝહેર વાળાને સુંઘાડવાની

૧ આમોનીયાને સુંઘાડવું પેલું બતાવ્યું છે.

૨ આકડાના મુળની છાલ કપડ છાણ કરેલી બેજ ચપટી સુંઘાડવી વધારે નહીં કારણ છીંકો ઘણી આવે છે, પણ વીંછીનું ઝહેર ઉતરી જાય છે.

૩ અરીઠો પાણીમાં ઘસી સુંઘાડવો,

૪ માથે ઘાલેલી પાઘડી ઘણા વખત રહેલી એવી અગર ટોપી ફાળીયું કે પટકો એકદમ જોરથી સુંઘવુંતો એ હવાથી મટે છે,

૫ કોઈની બગલ જોસ ભેર સુંઘવી તોપણ મટે.

ખવરાવવાની

૧ સોપારી ખાંડેલી અથવા જીણી ચુરાં ખવરાવવી.

૨ ઘોળી સાટોડીનું મુલ ચવરાવે } આ બન્ને રવીવારે

૩ જીના કપાસનું મુળ ચવરાવવુંને } લાવી મુકવાં.

૨૨ ગળવો તો મટે છે

૪ ડંખમાં આવ્યા પછી પણ કંઈ કંઈ અબકાર રહે છે માટે ઘી તથા શાકર અઘોળ અઘેળ ભેગું કરી ચટાડવું તો ઉંઘ સારી આવશે.

આ ઉપાયો શરીર વચને સહન શક્તિ જોઈ કરવા.

૫ લાંગ ખવરાવવી અથવા માજન ખવરાવવી સંભાળી કામ કરવું.

ચલમથી ધુમાડો પીવાની

૧ હલદરને ઘોરડીનાં પાન લેગાં મેળવી ચલમમાં પીવાથી ડંખમાં પણ રહેતો નથી.

૨ બાજરી ચલમમાં મુકી ધુમાડો પીવાથી મટે છે.

૩ પાવો અથવા ન પીવો એ દરદીની શક્તિ પર છે માટે વિચારી કામ કરવું

ચિત્રો (ચીતળો)

વાર્ણુન-લોક કહેવત છે કે એ કુકે છે, ને તેથી કોહો વાય છે. અથવા કરડે તો પણ કોહોવાટજ થાય છે.

ઉપાય

૧ ગલજીલીનો રશ ત્રણ તોલા ને ઘી અઢી તોલા મેળવી પીવું.

૨ મરવાનો રશ તોલા ૨ ને સાકર તોલા એક નાંખી પીવુ તો કોહોવાટ મટી જાય છે.

૩ જ્યાં કોહોવાટ લાગ્યો હોય ત્યાં ખાટખટુંબાની ગાંઠ ઘસી ચોપડો તો કોહોવાટ મટે.

૪ ખરજ તેલની પટી બનાવી દિવસમાં ત્રણવાર મુકવાથી ઝટ મટી આરામ થાય છે પટી બદલતાં ઘોવુ અનુભવ સીદ્ધ છે.

૫ ભુરા કોહોલાના રસ ને સાકર પાવાથી પણ મટી સારી રીતનો આરામ થાય છે.

૬ ઘોડાવજ ઝેરી ટોપડને લોઢાનો કાટ એ ચોપડવાથી મટી જાય છે.

ઉંદરના ઝેરના ઉપાય.

ઉંદર કાળા, ઘોળા, ભુખરા, ચપડા, છછુંદર કેહોળ, વીંગેરે મળી અઠાર જાતના થાય છે, ઉંદરને, સોમલ, વછનાગ કે ધંતુરાના બી વીંગેરે ઝહેરો ખાવામાં આવે તો તેમને કેફની પેઠે ચહડે છે ખરાં, પણ જો તેમને પાણી મળેતો તે મરતા નથી એવી એમનામાં પ્રભુએ શક્તિ મુકેલી છે.

ઝહેરનાં લક્ષણ

ઉંદરને વિર્યશ્રાવ ઘણો હોય છે. જેથી એનું શરીર પણ વિર્યવાળું હોય છે, અને તેવું શરીર જેના શરીરને અટકી જાય છે અથવા તેનું વીર્ય જેના શરીર પર પડે છે ત્યાં પ્રથમ ઘોળાશ થઈ પછી ગાંઠ બંધાય છે ને સોજો સડો કે ચકરડાં થાય છે. પછીથી, ભ્રમ અરૂચી ટાઢીયો તાવ, સાંધા, ફેફસાં વીંગેરેમાં સણુકા તથા દુખાવો થાય છે ને મુરછા પણ થાય છે, આવું ઘણું વરસ પછીથી થાય છે તરસ વધે છે. ને ઝહેર વખતો વખત કોપે છે.

અસાધ્ય લક્ષણ

જેને ઘડી ઘડી મુરછા આવે, શરીરે ઉંદરના જેવોજ સોજો આવે. પરસેવો થાય, આખા શરીર પર લાલ રંગની ગાંઠો બાજે તો તેને અસાધ્ય જાણવો, મટવું એ પ્રભુને હાથ છે.

ત્રિપાય—ઉંદર કરડયો હોય, અથવા શરીર પર થઇ જતો રહે, ને લક્ષણ પછીથી માલમ પડે તો તેણે પ્રથમતો ઉંદરનીજ લીંડીયો વાટી, સારી ઝીણી પાણી મેળવી ચોપડવી જેથી એનું ઝહેર આગળ વધી શકતું નથી.

૨ ખાટ ખટુંખાની ગાંઠ પાણીમાં ઘસી તેમાં વાટેલી ફટકડો નાંખી ચોપડવું તો જરૂર મટી જશે.

૩ એક માસ સુધી, કાચ એળીયો રોજ ખબે વાલ ગળાવવો તો ઝહેર મટી જાય છે.

૪. બીલાડીનું હાડકું અથવા દાંત મળેતો ઘસીને ચોપડવો તો મટે છે—(કેમકે એની માશી છે)

૫. વંઝા કેળના રસમાં કેરડાના મુળની માટી નાંખી ચોપડવી તો મટી જાય છે.

૬ ઉંદર કરણીના પાન તોલા ૧ કડવી નઇનો ભુકે અથવા લીલો કંદ ૫ વાલ ઝહેરી ટોપડ ૫ વાલ સરખંખાનાં પાન તોલા ૧ કાળાંમરી તોલા ૦૧ આ બધાં વાટી પાણેર પાણીમાં ગાળી લુગડે ગળવું તે રોજ પાવું તાજું કરવું ને પાવું તો ઝહેર ઉતરી જાય છે.

૭ ઉંદર કરડયો માલમ પડે કે તરત ડાહ્યામ દેવો ને તે પાકી જાય તેમ કરવું અને તેને રોજ* વગળના પાણી

* વંઝા કેળને કેળાં ખેસતાં નથી તેમજ એ કેળ ફાટી જાય છે. અને તેમાં વખતે કપુર બંધાય છે એ જ કપુર હોય તો એને બીમસેની બરાસ કહેવાય.

થી ધોવું એમ કેટલાક દિવસ થવ.દેવું (સાત અથવા પંદર દિવસ સુધી) પછી હલદર, તગર, કેશર ને ગજો અને સરસડાનો લેપ કરવો પણ શુક્રાત્તાં સુધી વગળથીજ ધોવું આ કરતાં કઠી કચ્ચાશ રહી હોય એમ માલમ પડે તો કળું નસોતર, લોંચરીંગણી, બીલીનું મુળ ને ગજો આ બધાં ઘસીને લેપ કરવાથી જહેર બીલકુલ રહેશે નહીં.

૮ હલદર મીઠુંને મજીઠ ચોપડવાથી જહેર મટે છે.

૯ ઝીઝોટાના તાજા કુમળા પાંદડાંને રશ કાઢાડી બે તોલાને આશરે તેમાં એક તોલો મધ મેળવી દરરોજ સવાર સાંજ બે વખત પાવું આ દવા ચાલે ત્યાં સુધી ઘી ભાત તુવેરની દાળ અથવા મગની દાળ ખાવી બીજું કાંઈ ખાવું નહિ

૧૦ ભારંગીનાં મુળીયાં પાણીમાં ઘસી તોલો ૦૫ પાશેર પાણીમાં પાવાં સવાર સાંજ પાંચ દિવસ પાવાં અને તેજ પાણીમાં ઘસી શરીરે ચોપડવાં ફેર માલમ પડે તો દરરોજ નવટાંક ગાયનું ઘી દવા ચાલે ત્યાં સુધી પાવું મેળો ભાત ખાવો ને પાણીને બદલે કળથીનું ઉકાળેલું પાણી પીવું બીજું કાંઈજ ખાવું નહિ.

૧૧ કરડ ઉપર ચુલા ઉપરનો ધુમાસ તથા સીંધવ પાણીમાં મેળવી ચોપડવું

૧૨ ઉંદરથી થયેલી ગાંઠ ચીરાવી નસ્તરથી તે ઉપર

* વગળ બતાવવાની રીત—આવળ, બોરડી, ગુંદી, કોડી, પીપળા જાંબુડો ને આવળ એ બધાંની અંતરછાલ લઈ પાણી ઉકાળવું તે.

ગધેડાનાં તાબાં લીડાં ખાંધવાં.

૧૩ સુંક, મરી, પીપર વાટી ગાયના તાબા છાંણના રસમાં આંખે આંજવું.

૧૪ વજ મીઠળ ને મોથ ગાયના મુત્રમાં ઘસી પાવાથી અઢાર પ્રકારના ઉંદરનું ઝહેર મટી જશે જાણે કાનમાં કહું.

ઉંદરના ઝેહેરવાળોને અગત્યની સુચના

૧૫ જેને ઉંદર કરડ્યો હોય તેણે મીઠા મુઘાંત ખાવું નહીં ભાતકે રોટલી સીવાય કાંઈ પણ ખાવું નહીં.

છઠુંદર

એ અરાઠ જાતના ઉંદરમાં છે છતાં જો તે જુદી માલમ પડે અગન બળે સણુકા મારે તો ચીત્રાના ઝહેરમાં કહેલા એકથી ચાર નંબર સુધીના ઉપાયો કરે ફાયદો સારો કરે છે.

૧ નેતરની સોટી પાણીમાં ઘસી ચોપડવી.

૨ કાળુ ખજૂર લીંબુના રસમાં વાટી ચોપડવું.

કાચંડા

કાચંડાને જ કાંકીડો અથવા સરડોપણ કહે છે

વાર્ણન-કાચંડાના કરડવાથી શરિરના રંગ જુદા જુદા થાય છે ભ્રમ, દાહ તથા ઉન્મત પાણું થાય છે ડંખવાળી જગ્યા કાળી થાય છે અને આહાડે જતાં ચીથરા જેવો કચરો પડે છે.

ઉપાય ૧ શેક કરવાથી મટી જાય છે.

૨. રોજ બે વાલ એળીયો ગળાવવો દિન ૨૧ થી એક માસ સુધી.

૩ આકડાનું મુળ પા તોલાને આશરે પાણીમાં ઘસી પાવું.

૪ ઘોળી કરેણું મુળ, ચોખાના ધોવરામણમાં ઘસીને ચોપડવું તો ઝંડેર દાખવશે નહીં. ને કાંઈ પણ લક્ષણ નહીં થાય.

ઘો.

ઘો. બે જાતની થાય છે; એક નાની ને બીજી મોટી તેમાં મોટી પાટલાઘો કહેવાય છે ને નાનીને ચંદન કહે છે; તેમાં મોટીનો ભય ઓછો ને નાનીનો વધારે છે. ઘો ગરોળીને મળતી છે. પણ આખો દિવસ જીલના લખકારા મારે એ એની પરીક્ષા છે. એનો કૈડ કવચીતજ હોય છે, પણ સર્પ કરતાં ઝંડેર વધારે છે.

લક્ષણ. એકદમ બેશુદ્ધ થાય છે, બોલી શકાતું નથી મૃત્યુ વત થાય છે.

ઉપાય.—૧ ડમરાનો રસ કહાડી સુંઘાડવો ને રશ નાક તથા કાહાનમાં મુકવો, તેમજ રશ આખા શરીરે હાથ તથા પગના નખે સારી પેઠે મસાળવો, તેથી વિષ ઉતરી જઈ ને સારી શુદ્ધી અવે છે.

૨. જેવી કરડી માલમ પડે કે તરત તેના માથા-પર થંડા પાણીનો ભરેલો ઘડો ધાર કરી રેડવો.

ભોંચ ફેડવી.

વણુન—એ ભોંચમાં રહેનાર ગરોળી અથવા રોટલા ખામણી (બોડી ખામણી) જેવું ઘણુંજ ઝંડેરી જનાવર છે

તેના દરના આગળ કાંકરા ભેગા કરેલા હોય છે એ નિશાની છે.

લક્ષણુ-મોહોથી તથા નાકેથી લોહી પડે તો જાણવું કે ભોંયફેડવીનું ઝેર છે.

ઉપાય-ઝઠીમઠી નામે વેલા થાય છે. જેની શીંગ ઝીણીને બે ત્રણ ગોળ દાણાવાળી હોય છે. તેનું મુળ ચાવી રસ ગળામાં ઉતારે તો ભોંયફેડવીનું તથા નાગનું ઝેર પણ મટે છે.

ગરોળી

વર્ણન તથા લક્ષણુ.

ગરોળી કબચીત દબાય તોજ કરડે છે પણ એના મોંદામથી ઘોળો પદારથ નિકળી પડે છે. તેમાં ઝેર છે-ખાવા અથવા પીવાના પાણીમાં પડ્યો હોય ને તે જાણી નહીં શકવાથી, પેટમાં ગયા પછી ઉલટી થાય છે કદી ઉલટી ન થાય તો તેનું રેટ વધે છે ને શરીર પીગું થઈ કમળાના બધાં લક્ષણુ થાય છે.

ઉપાય-નાગલા દુધેલીનાં કુલ ૨ સવારમાં ગળે તથા કુલ ૧ સાંજે ગળે તો સાપ કાંચળી ઉતારે તેમ ઝેર ઉતરી જાય છે.

૨ વાંઝીયા કંટાળાને કંદ લાવી પાણીમાં ઘસી દર-દીને શરીરે લેપ કરવો તથા રૂપૈયા ભાર ખાવો જેથી દરદીને કાનમા કહ્યાની પેઠે આરામ થઈ જશે.

૩ મુંઠ, મરાં, પીપર, સફરજનનાં બીજ, આંખા હળ-દર, ઉપલેટ, ધમ શે', ઈંદ્રવારણનાં મુળ કૌંચાં, બાવચી તથા હળદર સરવે સરખે વજને વાટી શરીરે લેપ કરવો. ત્રણ

દિવસ કરવાથી મટી જશે.

૪. મજીઠ, હરડાં, બેહોડાં, આંબળાં, કડુ હળદર ઢાઝ હળદર, ઉપલેટ, ધમાસો, ઈંદ્રવારણાંનાં મુળ, સરવે અ-
ડધો-અડધો તોલો ચાર શેર પાણીમાં ઉકાળી એક શેર
રહે તારે ઉતારી ગાળીને રોજ નવટાંક સવારે ને નવટાંક
સાંજે પાવું આનાથી બીજાં જેહેર મટી શકે છે,

જેહેરી દેડકો અથવા પાતાળ દેડકી.

વર્ણુન—દેડકો—પીળો અથવા લીલો હોય છે.
દેડકી—ઝાડના ડોઝાંમાં હોય છે.

લક્ષણ. દેડકો કરડે તે જગ્યા પીળી થઈ સોજે
આવે છે. વેદના થઈ ઉલટી થાય છે. તથા—ઉંઘ ઘણી
આવે છે.

ઉપાય. ૧ સરગવાનાં બીજ વાટી થોરનાં દુધમાં
કાલવી ઝીણાં કરી ડંખેલી જગ્યા પર ચોપડવું

૨ સીંધડીયો વછનાગ, સાટોડીનું મુળ, મનશલ સફે-
દ મરી સરખે વજને વાટી લીંબુના રસમાં કરડેલી જગ્યાએ
લેપ કરવો તો સાફ થશે

૩ આંબા હળદર તો. ૧ કાળીજીરી તોલો ૧ મુંઠ
તો. ૦૧ જેરી ટોપડ વાલર પીત પાપડો ૦૧ ભાર અહેર
કોચલુ વાલર આ સરવે પાણી શેર ૫ માં ઉકાળવું.
શેર ૦૧ રહે તારે ઉતારી ગાળી લેવું તેમાંથી રોજ

૩ ગા જ્ઞાનને આશરે મધ ગા રૂપીયાભાર લાંબી પાવું. સો તરત આરામ થઈ જશે.

દેડકીના ઢિપાય બનાવટી ઝહેરામાં છે તે બેવા.

મધમાખ.

વર્ણન.—મધ બનાવવા માટે એ ઘણીજ ઉપયોગી છે તે મનુષ્યોને ઘણું ઉપયોગી છે.

લક્ષણ. તિક્ષણ લાઘ્ય બળે છે. ને સોજો ચડે છે.

ઉપાય.—૧ છાંણુ ઘસવાથી કાંટો નિકળી જાય છે.

૨. કાંણુવાળી કુંચી દબાવવી જેથી કાંટો તરીઆવે તેને કાઢાડી નાંખવો.

૩. કાંટો કાઢાડયા પછી—સોજો વેદના હોયતો ઝહેર કોચલુ ચોપડવું અથવા લોઢાનો કાટ ચોપડવો.

માખા ભમરો.

લક્ષણ. ઘણીજ તીક્ષણ વેદના. લાઘ્ય બળે તથા એ ચેની થાય છે.

ઉપાય. ૧—ભેંસનું તાળુ માંખણુ મસળવું.

૨ મરી, સુંક, સીંધાલુણ, તથા સંચળ એ નાગર વેલના પાનના રસમાં વાટી ચો ડવું આથી ગમે તેવા જંગલી ભમરાનો ડંખ મટે છે.

(શ્વાન) કુતરું તથા શીયાળના હડકવાનું.

પરિક્ષા—જે પ્રાણી દેખી કંપી જાય—અથવા માંહોમાંથી

લાળ ગળે-આંધળ થઈ જાય. બેહેરૂ થાય તથા જેની પુંછડી નર્મી જાય. પાણી પી શકે નહીં હોડાહોડ કરી મુકે આવાં લક્ષણ વાળાને હડકવા થઈ ગયા છે એમ જાણવું અને અમથુ અમથું કરડવા દોડે ને તેને પણ હડકાયું જાણવું ખન્નેનાં લક્ષણ સરખાં છે.

લક્ષણ. હડકાયેલા કુતરા અથવા શીયાલના કરડવા નો ઉપાય તરત કરવામાં ન આવેતો તે આખા શરીરની સાતે ધાતુમાં, પ્રસરી જાય છે. તે વરસાદ વખતે ગાળે ત્યારે અથવા સુરીયુ વાળુ વાગે ત્યારે એકદમ કોપ પામે છે-તે માણસ કુતરૂ કરડ્યું હોયતો કુતરા માફક ને શીયાળ હોય તો શીયાળની પેઠે કરે છે-લસે છે અથવા હુવા હુવા કરે છે આ લક્ષણો થઈ જાય તે રોગીને અશાઘ્ય જાણવો.

ઉપાય-૧ કુતરૂ કરડે કે તરત ચુનો ચોપડે છે-મરચું બાંધે છે ને છીંકણી દાખે છે આ ઉપાયો કરતા પેહેલાં ગરમ પાણીથી ઘોઈ નાંખી લુગડે દોઈ નાંખી કોરૂ કરી પછી ઉપાય કરવા એ ઉત્તમ છે અથવા રઈ જીણી વાટી પોટીશની પેઠે બાંધવી. બે મીનીટ પછી ફરી ઘોઈ કેશ્ટીક ધસવું તેનાથી સુકાયતો-જંગાળી મલમની પટી મારવી.

જંગાળી મલમ

૧ સવા તોલા જંગાળ ૧ તોલા મીણ ચાર તોલા ગાયનું ઘી-ઘી તથા મીણ એક રસ થાય એટલે જંગાલ નાંખવો

ને ઘુંટવુ લાકડાથી સારો ઘુંટાઈ રહે એટલે પટી મારવી.

૨ લોહી નિકળી જાય એમ કરવું કારણ—લોહી સાથે હડકવાના જંતુઓ નિકળી જાય છે લોહી કાઢવા જળો મુકાવી અથવા રૂમડી મુકાવી લોહી નિકળી ગયા પછી જંગાલી મલમની પટી સવા મહિનો મુકવી જેથી ઝેહેર નાશ પામે છે રૂઝના ઉપાય કરવા તેથી હડકવાનો જરા પણ ભય રહેતો નથી

૩ હમેશાં બહેવાલ કાચ એળીયો ગળ્યાં કરવો જેથી ઝેહેર નિકળી જાય છે.

૪. આકડાનું દુધ ને ચણાનો લોટ અથવા ત્રીફળા નાંખી બહેવાલની ગોળીયો વાળવી તે દરરોજ એક અથવા બે ગોળી સવારમાં પાણી સાથે ગળી જવી સાત દિવસ ગળવી તેથી ઝેહેર નિકળી જાય છે જરાય પણ અશર રહેવા પામતી નથી.

૧ ખેડાથી પાંચ ગાઉ પર નાયકાકરીને ગામ છે. ત્યાં હડકઈ માતાનું સ્થાન છે. તેની બાધા રાખી દોરો બાંધવો તો ઝેહેર ચડતું નથી—તેને છ માસ અથવા બાર માસ વિતે બાધા કરી આવવી.

કેટલાક લોકો કાળી ઉનના દોરામાં ધુધરી પરોવી પગે બાંધે છે તેથી પણ ઝેહેર ચડતું નથી એવી લોક માન્યતા છે.

૫—સાબરસીણુ ગરમ પાણીમાં ઘસી પાવલીથી અઢધા આઢધાને આશરે પાવું—તેથી પણુ ઝેહેર રહેતું નથી.

૬ કરડેલી જગ્યા પર બંદુકનો દારૂ મુકી શાળગ.વવું જેથી ઝેહેર બળી જશે.

૭ સોનુ તપાવી ડાઢ પર ઠામ દેવો પછી કુકડાની હામાર લીલી ચોપડી ઢળુ પૈસો મુકી પાટો બાંધી દેવો.

૮ કદી પાકે ને ધોવું પડે તો કડવી તુંબડીમાં ગરમ પાણી ભરી મુકવું તેનાથી ધોવું.

૯ કડવાં તુરીયાંનો ગર્ભ ૦૥ તોલો સરપંખો ૧ તોલો મજીઠ ૦૥ તોલો હિરાદખણુ ૦૥ તો ઇંદ્રવરણનાં મુળ ૦૥ તોલો સરવે ખોખરૂ કરી પાણી શેર ૧ માં ઉકાળી ૦) = રહે ત્યારે ઉતારીને પાણી દિવસમાં બે વાર પીવું એવું સાત દિવસ કરવું તો પછી તેને કાઢ દિવસ હઠકવા હાલશેજ નહીં

૧૦ કરડેલી દાઢને ઉકાળેલા ઘીથી બાળી મુકવી ઉનું કરી ઘી પાવું બે રૂપીય ભાર પાવું પછીથી સેકેલા તલ ૦૥ ભાર તેલ ૦૥ ભાર ને, આકડાનું દુધ વાલ ર મેળવી પાવું તો જરા પણુ ઝેહેર રહેતું નથી.

શિયાળ.

શિયાળના લક્ષણ બધાં કુતરાનાંજ છે ને ઉપાય પણુ કુતરાનાજ લાગુ પડે છે.

બિલાહી

બીલાહી કરડે તો અસાધ્ય ઝહેર નથી પણ ચાકીને પીડા બહુ થાય છે તેના ઉપાય. કુતરાના જે ચોપટવાના છે તે કરવા.

મંકોડા, કિડિ, ઝીમલો, પાનવીંછી વિગેરે

લક્ષણુ-લમરો ને મધમાખ જેવાં થાય છે

ઉપાય-કેરડાના મુળની માટી અથવા આળસીયાંની હગાર. અગર, રાફડાની માટી પાણીમાં પલાળી ચોપડે મટે અથવા લોઢાનો કાંટ ચોપડે મટે, મંકોડો કરડી છુટતો નથી તેને મોંહોનું થુંક મુકે તો છુટી જાય છે.

ઝહેવત.

મગર મંકોડો ને હરીયલ કાઠી

એ કરતાં ત્રીયા ખુધ માઠી

મધર પકડે તો એના નાકનાં કાંણા એ હખાવી દે તો મોહો ખુલ્લુ થાય. હરીયલ જનાવર એક લાકડાનો કંઈકો પકડી બેસી રહે છે તેને જોરાક બતાવેતો લાકડું મુકી દે છે.

કાનખજુરો.

ઉત્પત્તિ. કુદરતથી થાય છે. પણ બીજી રીતે પણ એની ઉત્પત્તિ છે, કે અળશીયુ પગ તળે ચગદાઈ જઈને પગ અંધારામાં ઘસે ને જેટલા લીંટા થાય તેટલા કાનખજુરા ઉત્પન્ન થાય છે.

લક્ષણ-કાનખભુરો કરડે તે ઠેકાણે પરશેવો વળે છે અંગન બળે છે ને કેટલાકને વીંછીને લગતી વેદના થાય છે તેમ કોઈને ઢીંમણાં પણ ઉઠી આવે છે. કોઈને જીણા કાનમાં પેસી જાય તો કરડ્યાં કરે છે. તે નિકળવા પામતો નથી.

ઉપાય-૧ થોરના દુધમાં પીપર ઘસી ચોપડવી.

૨ અળશીયાં ની માટી પાણીમાં ચોપડવી.

૩ ગુગળનો ધુપ દેવો.

૪ ડાંખ પર ઘી ઘસવું.

૫ નવસારને કળીચુનો ચોપડવો.

૬ આંબલી, ચુનો ને ગધાડાનાં લીંડા ઉંના કરી ઉપર બાંધેતો ઢીંમણા ન થાય ને થયાં હોય તો મટી જાય.

૭. કોઠવડી (કોઠાંનો ગર્ભ) અથવા કોઠમડી (કોઠમડાંની કાચલી) પાણીમાં ઘસી અથવા બાફી ચોપડે મટી જાય છે.

૮ કાનમાં પેસી ગયો હોય તેને, કેરડાની કુપજો ને લસણ કચરી તેનો રસ ઉકાળી કાનમાં રેડે તો બાહર નીકળી જાય છે.

૯ તેલ ગરમ કરી મુકવાથી પણ વખતે નિકળી જાય છે.

માંકડી કુકડી

વર્ણન-એ જીવું શની જેવું જનાવર છે. રંગે લીલું હોય છે ને તેને ચારથી છ પગ હોય છે.

લક્ષણ-તેના મુત્રથી દાઝયા જેવા ફાટલા થઇ આવે છે, લાલ્લા બળે છે, પાણી ઝમે છે ને વેદના ઘણી થાય છે, તર્ત ઉપાય ન મળે તો ચેપ ઉડે છે. ને કોહિવાટ થાય છે.

ઉપાય-૧ ધોળી ધરો. તથા સાડીં ચોખા ખુબ જીવું વાટી મલમ જેવાં કરી ચોપડવાં તો સુકાઇ જાય છે.

૨. શંખ જીરું. ખડી, હિરાદખણ પાણીમાં ઘસી ચોપડવું તો તેથી પણ સારો ફાયદો થાય છે.

૩ ખરજ તેલ ચોપડવાથી ઘણાજ સારો ને ઉત્તમ ફાયદો થાય છે. અનુભવી છે.

૪ સો વખત ધોયેલુ ઘી એકલુ તેમજ માંહે સોનાગેર મેળવી ચોપડે મટી જાય છે.

૫. એજ રીતે દિવેલ પાણીમાં સો વખત ધોવું તેમાં મુલતાની માટી નાંખવી ને ચોપડવું તો સુકાઇ જશે અગર એકલી મુલતાની માટી ચોપડે પણ સુકાશે.

કોદરા

વર્ણન-એ એક અનાજ વસ્તુ છે. હલકી જાતનું છે.

પણ કોઇ વખતે મેણા આવી જાય છે. ને સખત થાય છે તો તેને વધ મીણા કહેવાય છે.

લક્ષણ-શરીરમાં થથસટ થવો, પડી જવું. બેભાની
પણું વીગેરે થાય છે.

ઉપાય-જગ મશહુર છે, છતાં લાખુ છુ કે આંખલીનું
પાણી ને ગોળચી ઉતારે છે, અથવા, ઘી પાવું.

ભાગ ૨ ને સમાપ્ત.

ભાગ ત્રીજો

માટી.

વર્ણુન-માટી એમાં કોઇ પણ જાતનું ઝહેર નથી પણ શરીરની બહુજ ખરાબી કરે છે, માટે જરા સંભાળ રાખવા માટે આ ફકરો લખો છે.

કેટલાંક ખેરાં માટી ખાય છે, તે પણ હુદથી જથ્થાદે તેમજ ગર્ભ હોય તેવે વખતે તો ખુશીજ. તેમજ તેવાં કાયાં હોય તેવાં પણ ખુબ ખાય છે. તે માટીનો રસ બાકને પહોંચે છે ને જન્મ વખતે બાળકનું મોહો સાફ કરે છે. ત્યારે માટીનો ભાગ માલમ પડે છે, તેવાં ને ઘણી જાતના રોગ થાય છે તેમજ એનું પેટ વધે છે ને કમળાના રોગ જેવું શરીર થઈ જાય છે.

લક્ષણુ-માટી ખાધેલી માતાનું બાળક કોઈકજ તંદુરસ્ત હોય છે, માટી વાળુ બાળક, પાંચ અંગર છ માસ સાફ રહે છે, તે બાદ અથવા જન્મ થતાંજ ઝાઝા વીખેરેનો રોગ થાય છે. પીળું થઈ ગયેલું હોય છે. ગળી જાય છે ને આખરે મૃત્યુ શરણુ થાય છે, કોયલા ખાનારા માતાનું બાળક તેને તબ્બ ગરમીના રોગ શરીરે થાય છે. કેટલાંકને વધારીયાં થાય છે. કેટલાંકને ફેલ્લા થાય છે. કેટલાંકને રતવાની ગાંઠો થાય છે. જેને રતવા કહે છે. ને બાળક બહુજ પીડાય છે માટે ડાહ્યા માણસે ખેરાંને સમજ આપવી, એ કાબ

ઘણુંજ ઉત્તમ છે. કે જેથી બાળક તંદુરસ્ત રહે. બીજાં કેટલાંક પુસ્તકો સારી સંતતીને માટે છપાયલાં છે. એટલે આમાં વિસ્તાર કરવો નકામો છે અને વળી પુસ્તક વધી જાય માટે તેમાં જોવું.

ઉપાય-બાળકે માટી ખાધી હોય તો તેને અવશ્ય જીલ્લાખ આપવો પડે છે.

૨, બોદાર સંગ પાણીમાં ઘસી પાવો.

૩ સુખડ અને સાકર ઘસી પીવાં.

૪. કોયલાની ગરમીથી બાળક ફેલ્લા વીગેરેથી પીડાતુ હોય તેને ગંધકનુ ખાપરીયુ વાપરવું.

વશીકરણ

યાને બનાવટી ઝહેરો.

વાર્ણન-બનાવટી ઝહેરો કે જે ઝહેર કરતાં ઘણાંજ ખુરાં છે. એ આખી જીંદગી બગાડે અને સમજમાં આવતાં નથી. એવે ઠેકાણે વૈદ્યો અને મહાન ડાકટરો પણ ભુલાવો ખાઇ જાય છે માટે શું થાય છે. એ પુછવાનો રીવાજ ઘણોજ ઉત્તમ પણ છે.

શરીરની ધાતુનું ઝહેર

લક્ષણ-અજ્ઞાન સ્ત્રીયો પતિ વશ કરવા માટે પોતાના શરીરની ધાતુ પુરૂષને ખાન પાનાદિમાં ખવરાવે અથવા પાઈદે તેમજ પોતાનુ રજ (અટકાવનું લોહી) પણ પાઈ દે

તો તે પુરૂષ જ્ઞાંતિ હિન થાય છે, અચેત (બુદ્ધિ વગરનો) અને કેટલાક તો તદ્દન ગાંડાં પણ થઈ જાય છે.

ઉપાય-૧ સરસ્વતિ ચુરણનો ઉપયોગ કરવો ને તે એક વર્ષ સુધી કરવો તોજ તેની શુદ્ધી થાય છે.

૨ સુખડ વાલ ૨ કેસર વાલ ૨ નાગ કેશર વાલ ૨ મોંઘ વાલ ૪ (નાગર મોંઘ) બધાં પાણીમાં ઘસી સાકર નાંખી પી જવું તો રજ અથવા ધાતુ સંબંધે થયેલા દોષો શાન્ત થાય છે. તેમજ ધુપધુમાડા વિગેરેનો પણ આવા વખતે જરૂરી ઉપયોગ કરવો એ પણ ઉત્તમ છે.

દેડકી અથવા પાતાળ દેડકી

આ દેડકી ભોંયમાં ઘણી ઉંડી રહે છે અથવા કોઈ કોઈ ફાટેલાં ઝાડના ડોઝામાં જેમાં હમેશાં પાણી રહે છે તેમાં હોય છે. તેને ખોળી લાવી મુખ અને અજ્ઞાન લોકો ખવરાવી દે છે જેથી.

લક્ષણ—પેટ વધે છે પછી શરીરે સોજા ચઢી સર્વાંગ કુલી જાય છે. જળોદર અથવા સફોદર જેવું થાય છે. હરાતુ ફરાતુ નથી.

ઉપાય—સફોદર રોગ ના કરવા.

૨. ભોંયપીલુડીની લાજ ખાપી મીઠા વગર હમેશાં ખાવી.
વાઘવાળ.

વર્ણન—કેશરી મુછ ભોરંગમણી, સતી સ્ત્રીનો હાથ કપણ ધનીનું ધન તે, મુવે જ જાય પર હાથ.

વાધવાળ જીવતાં હાથ લાગતો નથી પણ તેનો ઉપયોગ કરનારા તેના મુલા પછી લાવી રાખી મુકે છે તે જ્યારે તેનો ઉપયોગ કરવો હોય ત્યારે કરી લે છે.

લક્ષણ—કોઈપણ રીતથી ખાત્રી થઈ શકી નથી પણ જીરણ તાવ રહ્યા કરે છે. શરીર શક્તિહીન થાય છે ધાતુ બગાડે છે અને દુર્બળતા પ્રાપ્ત થાય છે જેથી ચેહેન પડતું નથી ગમગીની રહે છે.

ઉપાય—કાચી વરખી હરતાલને ચુનાની ગોળી કરી જીરા સાકર સાથે ફાકી ઉલટી જીલાબ લેવો ઉપર ભાત, ખાંડ ને ઘી ખાવું.

આ ઝેહેર અસાધ્ય જ છે કેમકે તત્ત્વ માલુમ ન પડે જ્યાં પછી ઉપાય હાથ લાગતો નથી ને પસ્તાવું પડે છે.

જીવો.

વર્ણન—જીવો એ ઝેહેરી જનાવર ઉન્હાળામાં વધારે હોય છે. પાણીથી ઠંડો થઈ જાય છે. જીવા હોય ત્યાં પાણી રેડો તો બહાર નહિ નીકળે એ જનાવર એવું છે કે શરીરે ચહડતાં ખીલકુલ માલમ પડતું નથી. ચોરની મીશાલે ચહડી લોહિ પી ધરાય છે ત્યારેજ વલુર આવે છે,

લક્ષણ—વલુર ઘણી આવે છે સોજો ચડે છે ને સોજો ન મટે તો જ્યાં સુધી વલુર આવે ત્યાં સુધી કોહો લાગ્યાની પેઠે થાય છે.

ખનાવટી ઝેહેરો જીવો—એને ઘણો ઝેહેરી ખનાવવા એવાં

કામો કરનાર સોયમાં દોરો પરોવી તે જીવાની આરપાર કાઢાડી (મરતો નથી) તેને એક થોરે બાંધી થોરને ટચકો મારી દુધ કાઢાડે તે દુધ પી રહે એવી રીતે એક માસ રાખી પછી છોડી દાવી પોતાની પાસે દાખડીમાં રાખી મુકે ને તેનો ઉપયોગ યુક્તિપુર્વક કરી લે છે.

લક્ષણુ—તેવો જીવો કરડયો ને વલુર આવી તે જેટલે સુધી વલુરે તેટલી જમીન કોહી જાય છે.

બનાવટ: ૨ જી—કેટલાક મનુષ્યો એક અઘોળથી નવ-ટાંક સુધી અથવા સો બસો જીવા લેગા કરી તેલમાં નાંખી ઉકાળી તે તેલ તૈયાર થાય એટલે એક શીશીમાં ભરી રાખે છે અને જેને દગો કરવો હોય તેને હાથે પગે લગાડે છે તેના સર્વાંગમાં તે તેલ ઝરખ તેલની માફક ફરી વળે છે એટલે તેને લકવો થયો હોય તેવું શરીર થઈ જાય છે. જેને ધન્વંતરી, લુકમાની હકીમ. મોટા સર્જનો પણ પિછાની શકે નહીં, ને તે વ્યાપી ગયા પછી મટતો પણ નથી. રાંટો ટુંટો ને લુલો લંગડો બોખડો રહી હરીફરી ઇંદગી શુભરે છે,

ઉપાગ—સાધારણ અથવા થોરના દુધ પીધેલાના કરડના જ છે. જે નીચે પ્રમાણે

૧. જીવો કરડયો માલમ પડયો કે વલુર આવતાંની સાથે પોતાના મોંહોનું થુક ચોપડી દેવું કે જે પોતાની પાસે છે બોળવા જેવું નથી અને ઉપાય ઘણો ઉત્તમ છે.

૨. દિવેલ ઉનું કરી ઘસવું અથવા સો વખત ઘોઈ તે દિવેલ દિવસમાં ચાર પાંચ વખત ચોપડે તો તેથી વલુર મટે છે ને આગળ વધતુ નથી.

૩. જીલની ઉલ ઉતારી ચોપડવાથી આરામ થાય છે.

૪. છોવાળી જમીનમાં અથવા એવી ખીજી કોઈ પડ-
તર જમીનમાં એવું ઘાસ થાય છે જેનાં પાન ઝીણાં ગોળ
થાય છે ને કુલ ઝીણાં પીળાં ને તે પણ ગોળ હોય છે
તેને વાટતાં ચીકણું ઘણું ચીકણું થાય છે તે ચોપડવાથી
સાદો અથવા થોર દુધ પીધેલો જીઓ કરડ્યો હોય ને કોહો
લાગી ગયો હોય તોપણ મટી જાય છે.

૫. છાંણુનો રસ કાઢાડી ચોપડવાથી પણ મટે છે.

૬. ખરજ તેલથી મટે છે. તે તેલમાં લુગડાની પટી
ગોળીને મેલવી તે દિવસમાં બે ત્રણ વાર પટી બદલવી
ઘોઈ ઘોઈને મેલવી વગળના પાણીથી ઘોવુ પાછળ ખતાવ્યું
છે. સાબુથી ઘોવું નહીં.

જીવાના ખનાવેલા તેલથી સર્વાંગમાં ફેલાયેલા ઝેરનો
ઉપાય મળી શક્યો નથી. પણ પ્રભુ કૃપા હોય તો આનીચે
ખતાવેલા ઉપાયથી મટી શકે એમ મારી ખાત્રી થાય છે.

૭. હીરાબોળ ૩. ૨ લાર, ગુગળ ૩. ૨ લાર, એળીયો
૩. ૨ લાર. હિંગબોક ૩. ૨ લાર. આની ગોળીયો કરી
ખવરાવવી પાવલી પાવલીભારની કરવી ઉપર સાકરનો શીરો
ખવરાવવો. દુધ, સાકર, ઘઉં, ચોખા એ શિવાય ખીજી કંઈ
ખાવું નહીં જરૂરથી મટી જશે. આ ગોળીથી લકવો, પક્ષા-
ઘાત પણ મટે છે.

૮. જુની ઝીલતું મુળ ઘસી પાવલીભાર તેમાં રૂ. ૦૧
ભાર સાકર નાંખી પાવુ. પથ્થ ઉપર પ્રમાણે પાળવી.

માંખ. (આ ઉડતી માંખો)

વર્ણન તથા લક્ષણ:—

માંખી આધામાં આવે તો ઉલટી થાય. કરડે છે ખરી
પણ વેદના થતી નથી. હજમત કરાવતાં કપઈ નય ને
માથામાં ઘસાય તો અથવા એવી રીતે મરે ને શરીરે પણ
ઘસાય તો કોહો અથવા વાના ફેદ્દા જેવા ફેદ્દા થાય છે
ને માંકડી કુકડી જેવી જ પીરા થાય છે.

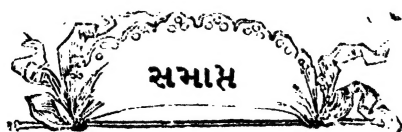
ઉપાય—ભીંતોમાં લુણે થાય છે તેને ચાળી સાફ કરી
દિવસમાં બે ત્રણ વખત ઘોઘ સાફ કરી દબાવવો ઘોઘું વગળથી.

૨. કંકુ અને ધુપેલ ચોપડી દબાવવું પણ દિવસમાં
બે ત્રણ વખત ઘોવાની સફાઈ રાખવી તો જલદી મટી જશે
માથે વાળ હોય તો કાકડી નાંખી ચોપડવું. ઘોવું વગળથી.

૩. ખરજ તેલનો ઉપયોગ કરવો. આ તેલ પર માખી
આવતી નથી.

સામાન્ય મુચના.

આ સીવાય આહાર વિહારમાં વિરોધતા આવવાથી
કેટલાંક ઝેહેર ઉત્પન્ન થાય છે પણ અંથ હાલ વધી નય
તેથી તેમ જ વિષય કેટલોક કઠણ હોવાથી પ્રભુ ઇચ્છા
હશે તો આગળ ખીજે અંથ પ્રગટ કરવા ઇચ્છા છે.

દાંતની દવા

દાંતની દવા.

આ દવા ઘણીજ ઉત્તમ છે. અવાળુ, દાંતના સણુકા, ચસકા-હાલવું, કૃમી વીગેરેને એકદમ શાંત કરે છે ને મટાડી દે છે. એકવાર વાપરી ખાત્રી કરો.

દાંતમાં સણુકા, તથા જીવાત માલમ પડે તો રૂના પેલમાં આ દવા કેરી મુકી પછી ઝેવડવાળી આખા (બધા) ઉપર પીડ મુકી સુઇ રહેવું તો જાણે દરદ નથી. તેમજ આંગળી પર લઇ ગળામાં ચોરીયા અથવા ચાંદા હોય ત્યાં ઘસી પછી ગળતુ મુકે લાળ નિકળી જઇ દરદ મટી જાય છે. પછી કોગળા કરી નાંખવા એક જાતની ઉત્તમ મસી કરતાં કામ સારૂ કરે છે.

વૈદ્ય નાથાલાલ રૂપશંકર
મુ. ખેડા. ઠે. જગન્નાથજીના મંદિર પાસે.

